

ภาพมณฑลชาติ

1153

120

132

श्री श्री सुमः

16 न.व.०५

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก

เชียงใหม่

ภาพยนตร์ชาติ

สำนักพิมพ์ ดลสิงวิทยา

เลขที่ ๗๒๔ วัชรบุรพา พระนคร โทร. ๒๔๕๔๖

จัดพิมพ์จำหน่าย

ราคาเล่มละ ๒๐ บาท

ภาพพิมพ์พระราชดำริ

พิมพ์ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๕๘

พิมพ์ครั้งที่สอง

กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๕๐๖

พิมพ์ครั้งที่สาม

สิงหาคม

พ.ศ. ๒๕๐๗

๔๔๗๐๔ ทอวดีน

๒๗๔.๓๑๘๘๑

๑๗๗

๗ ๒๓๓ ก

๑๗๗๑๐๗

๗๕๔ป ๑๐๕๑๘

พิมพ์ที่ไทยมิตรภาพพิมพ์ เลขที่ ๕๘ ซอยเกษมสันต์ ๒ ปทุมวัน พระนคร
โทร. ๓๔๙๗๐ น.ศ. เพ็ญจันทร์ เหล่ามรกต ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๗

คำนำ

สำนักพิมพ์คลังวิทยา ได้แจ้งแก่กรมศิลปากรว่า
ประสงค์ จะขอ อนุญาต จัดพิมพ์หนังสือภาพพิมพ์มหาชาติออก
จำหน่ายเผยแพร่ กรมศิลปากรเห็นว่าภาพพิมพ์มหาชาติ
เป็นวรรณคดีมีค่า ฉบับพิมพ์ที่มีอยู่ขณะนี้เก่าชำรุดมาก
เพราะพิมพ์ครั้งแรกตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ นับเป็นเวลา
เกือบถึงครึ่งศตวรรษ คือเมื่อ ๔๗ ปีมาแล้ว แม้ว่า
กรมศิลปากร จะอนุญาตให้ พิมพ์ แจกในงานพระราชทาน
เพลิงศพนายพันตำรวจเอก หม่อมหลวงเชวง เสนีวงศ์
ฮักเป็นครั้งที่สอง เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ แต่
ก็พิมพ์เพียงจำนวนน้อย เพื่อแจกจ่ายเฉพาะผู้มาร่วมงาน
กุศล ทั้งในครั้งนั้น เจ้าหน้าที่ได้แก้ไขตัวสะกดถาวรนต์
ตามพจนานุกรมเสียเป็นส่วนใหญ่ ต่อเมื่อพิมพ์ไปแล้ว
ได้พิจารณาโดยถถวนอีกครั้งหนึ่ง เห็นว่าถ้าพิมพ์รักษา
ต้นฉบับไว้ตามฉบับพิมพ์ครั้งแรกจะเหมาะสมกว่า กรม
ศิลปากรจึงอนุญาตให้สำนักพิมพ์คลังวิทยาพิมพ์จำหน่าย
ได้ นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สาม ในครั้งนี้ได้พิมพ์ตามฉบับ

พิมพ์ครั้งแรก และแก้ไขตัวสะกดการันต์ เฉพาะที่ลบกั่นกัน
จริง ๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อรักษารวรสและ
เสียงของคำไว้ตามเดิม

ภาพพิมพ์มหานิติที่พิมพ์ในเล่มนี้ มี ๓ กัณฑ์ คือ

๑. ภาพย่นประเวศน์
๒. ภาพกุมารบรรพ
๓. ภาพสักรบรรพ

ในคราวพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้น
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรหมได้ทรงพระนิพนธ์
อธิบายเกี่ยวกับภาพพิมพ์มหานิติ หนังสือมหานิติต่าง ๆ
ตลอดจนประเพณีมีเทศน์มหานิติ ดังได้คัดตอนนำมาตี
พิมพ์ไว้เบื้องต้นของแต่ละกัณฑ์แล้ว.

กรมศิลปากร

๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๗

สารบาญ

ภาพยวนประเวศน์

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือมหาชาติ	๓
สี่กษัตริย์เสด็จเดินทาง	๕
สี่กษัตริย์ถึงเมืองเจตราชู	๘
กษัตริย์เจตราชูออกมาเฝ้าพระเวสสันดร	๘
กษัตริย์เจตราชูทูลถามเหตุที่เสด็จมา	๑๐
พระเวสสันดรตรัสแถลงความตามที่เบ็็นมาแก่กษัตริย์ เจตราชู	๑๑
กษัตริย์เจตราชูทูลถวายสิริราชสมบัติ พระเวสสันดร ไม่ทรงรับ	๑๒
กษัตริย์เจตราชูจะไปทูลขอโทษพระเวสสันดร ๆ ไม่ ทรงอานวยตาม	๑๓
กษัตริย์เจตราชูเชิญเสด็จคำวรางราชย์ พระเวสสันดร ไม่ทรงรับ	๑๓

กษัตริย์เจตราช้างแต่งการรับเสด็จพระเวสสันดรประทับ แรมคืน	๓๗
พระเวสสันดรเสด็จจากเมืองเจตราชู	๓๘
กษัตริย์เจตราช้างตามส่งเสด็จ แลทูลพรรณนาระยะทาง	๓๘
กษัตริย์เจตราช้างตั้งให้เจตบุตรอยู่รักษาประตูบ้าน สี่กษัตริย์เสด็จเดินทาง	๓๘
เจตบุตรถวายเนออย่าง	๓๕
พระเวสสันดรประทานพระสุขามณีแก่เจตบุตร สี่กษัตริย์เสด็จ โดยระยะทางถึงสระ โบกขรณ	๓๕
พระอินทร์ตรัสให้พระวิศณุกรรมนำถ้ำพระอาศรมถวาย สี่กษัตริย์เสด็จถึงพระอาศรม	๓๕
พระเวสสันดรทรงผนวชเป็นฤๅษี ตามกษัตริย์ทรงผนวชตามเสด็จ	๓๗
พระมัทรีทูลขอพรรับปฏิบัติพระเวสสันดร	๓๗
พระเวสสันดรตรัสขอปฏิญาณแก่มัทรี สี่กษัตริย์ทรงยินดีในบรรพชาภิ	๓๗

สารบาญ

ภาพอักษรรบรบ

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือภาพอักษรรบรบ	๓๓
ชูชกถึงเขาวงกต พักนอนอยู่รอกเขา	๓๓
พระมัทรีทรงพระสุมินเป็นทุนิมิตเหตุ	๓๕
พระมัทรีเล่าพระสุมินถวายพระเวสสันดร	๓๗
พระเวสสันดรทรงทำนายพระสุมิน	๓๗
พระมัทรีทูลฝากสองกุมารแล้วออกบ่า	๓๘
ชูชกเดินทางจะมาพระอาศรม	๓๘
พระเวสสันดรให้พระชาติออกไปรับชูชก	๔๐
ชูชกรับพระชาติ	๔๒
ชูชกเข้าเฝ้า ทูลปฏิสันถาร	๔๓
พระเวสสันดรทอนรับชูชก	๔๔
ชูชกทูลขอสองกุมาร	๔๖
พระเวสสันดรทรงอนุญาต แต่ขอให้อยู่ท่าพระมัทรี	
ชูชกไม่ยอมอยู่	๔๗

พระเวสสันดรขอให้พาสองกุมารไปสู่กรุงสீพี	
ชู้ชกไม่ยอมไป	๕๐
สองกุมารหนีพราหมณ์ไปซ่อนในสระโบกขรณี	๕๓
ชู้ชกทูลตัดพ้อพระเวสสันดร	๕๔
พระเวสสันดรเสด็จไปตามสองกุมาร	๕๕
พระเวสสันดรตรัสเรียกสองกุมาร โดยคำอุปมา	
เปรียบด้วยยานนาวา	๕๖
สองกุมารชนมาเฝ้า	๖๐
พระเวสสันดรทรงพิงค้ำสองกุมาร	๖๓
พระเวสสันดรทรงประสาทสองกุมารให้แก่ชู้ชก	๖๓
เกิดมหัศจรรย์	๖๓
ชู้ชกผูกพระกรสองกุมารติดขึ้นไป	๖๗
ชู้ชกล้ม (ล้มใน) สองกุมารหลุดมาทรงกันแดง	
ทูลพระวราหิคา	๖๗
ชู้ชกตามมาจับสองกุมารพาไปอีก	๗๓
พระชาติทูลส่งถึงพระมารดา	๗๓

พระเวสสันดรทรงโหมนัสด้วยสงสารสองกุมาร แล้วระงับพระทัยได้	๗๕
พระชาติครวญกับนางกัณหา	๗๗
ชูชกล้มครั้งที่ ๒ (ล้มนอก) สองกุมารหนีมาอีก	๗๗
นางกัณหากันแสงทูลพระราชาบิดา	๗๗
พระเวสสันดรทุกข์พระทัยแล้วทรงระงับได้	๗๖
ชูชกพาสองกุมารไปใกล้จะถึงประตูบ้าน	๗๓
สองกุมารประกาศเหวตา ตั้งความถึงพระมัทรี	๗๓
สองกุมารถึงประตูบ้าน	๗๓

สารบาญ

ภาพยัถ์กรบรพ

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือภาพยัถ์กรบรพ	๑๕
สองกษัตริย์ทรงยินดีในปิยมุตรทาน	๑๕
พระอินทร์ปรารภถึงพระเวสสันดร	๑๕
พระอินทร์จำแลงเป็นพราหมณ์มาเฝ้าพระเวสสันดร	๑๖
อินทพราหมณ์ทูลปฏิสันถาร	๑๗
พระเวสสันดรต้อนรับพราหมณ์ และตรัสถามเหตุที่มา	๑๗
อินทพราหมณ์ซักเฝ้าแม่ นาง ๕ มาอุปมา ทูลขอ พระมัทรี	๑๗
พระเวสสันดรทรงประสาทพระมัทรีให้แก่พราหมณ์	๓๐๐
เกิดมหัศจรรย์	๓๐๒
พระมัทรีอนุโลมตามพระราชศรัทธา	๓๐๒
อินทพราหมณ์ทูลอนุโมทนา และสรวลเสวีญ	
พระเกียรติคุณสองกษัตริย์	๓๐๔

	หน้า
อินทพราหมณ์ที่ลถวายคืนพระมัทรี	๓๐๖
อินทพราหมณ์คืนเป็นพระอินทร์ และปวาราภ จะถวายพระพร	๓๐๗
พระเวสสันดรตรีศกพร ๘ ประการ	๓๐๘
พระอินทร์ประสาทพระพรถวายตามประสงค์	๓๑๓
พระอินทร์คืนสู่วิมาน	๓๑๒

อธิบาย

เรื่อง หนังสือสอนหาชาติ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

เรื่องหนังสือสอนหาชาติ ข้าพเจ้าได้อธิบายไว้ในคำนำเมื่อพิมพ์หนังสือภาพอักษรบรรพ และภาพอักษรบรรพโดยพิสดาร แต่บางที่ที่อ่านสมถะเล่นจะมีคนบางคนที่ไม่ได้อ่านภาพสอนหาชาติทั้งหมดแล้วแต่ก่อนข้าพเจ้าจึงเห็นควร จะกล่าวเนื้อความใน คำนำเรื่องหนังสือสอนหาชาติซ้ำไว้ในที่นี้อีก

หนังสือสอนหาชาติ คือ มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งแต่งเป็นกลอนในภาษาไทยมีหลายอย่าง คือ

๑. มหาชาดกคำหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ประชุม นักปราชญ์ราชบัณฑิตยสถาน แต่งขึ้นเมื่อรัชกาล พ.ศ. ๒๐๒๕ ๑๓ กัณฑ์ เมื่อเสวย

กรุงเก่า หนังสือมหาชาติคำหลวง กัณท์กัณท์-
 พานต์, ทานกัณท์, จุลพน, มัทรี, สักกรบรรพ,
 ฉกษัตริย์, ฉบับสูญหายไปเสีย พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ประมุขนัก
 ปราชญ์ราชบัณฑิตยสถานแต่งกัณท์ที่ขาดขึ้นไว้จนครบ
 บริบูรณ์ ^๕๑

๒. ภาพต้นมหาชาติ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ประมุขนัก
 ปราชญ์ราชบัณฑิตยสถานแต่งขึ้นเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเจ้าทรงธรรม ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๔๕ จน
 พ.ศ. ๒๑๗๐ ด้วยมีเนื้อความในหนังสือพระราช
 พงศาวดาร กล่าวไว้ว่าใน แผ่นดิน นั้นได้ แต่งมหา
 ชาติคำหลวงอีกครั้ง ^๕๑ ภาพมหาชาติฉบับ
 เดิมเห็นจะสูญหายมากกว่ามหาชาติคำหลวง ได้
 พบสำนวนครั้งกรุงเก่าที่แน่ใจ แต่กัณท์กาพย์
 กमारบรรพทบทพแล้วนั้น ภาพวนประเวศน์
 ที่พิมพ์ในเล่มนี้ หอพระสมุดฯ ได้ต้นฉบับ
 หลวง ครุวัชรกาลที ^๕๑ มีบานแพนงเขียนไว้ว่า

“วัน ๔^๓ ๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๑๔ ปีชวด จัตวาสก
 ข้าพระพุทธเจ้าพระอาทิตย์กษัตริย์แห่ง ข้าพระพุทธ-
 เจ้านายข้าพญาอักษรเขียน” ดังนี้ สันนิษฐาน
 ความตามบานแพนกาเข้าใจว่า เห็นจะมีรับสั่งให้
 พระอาทิตย์กษัตริย์แห่งเพิ่มเติมกัณฑ์ที่ขาด พระ-
 อาทิตย์กษัตริย์คนนั้นแต่งในทางข้างศาสนาไว้หลายเรื่อง
 ๕-๔ ทงทเบเนบทกลอนแผลเป็นความเรียง ได้ความ
 ว่าชื่อตัวชื่อนบุญจีน สังเกตคู่สำนวนที่แต่งกัณฑ์
 วนประเวศนั้น แต่งตั้งถึงสำนวนครึ่งกรุงเก่าพอ
 เข้ากันได้

๓. มหาชาติกลอนเทศน์ มีหลายความมาก แต่งกัน
 มาแต่ครึ่งกรุงเก่า จนในกรุงรัตนโกสินทร์
๔. มหาชาติคำฉันท์ หอพระสมุดฯ มีฉบับเกือบครบ
 ทุกกัณฑ์ เป็นสำนวนแต่งครึ่งกรุงรัตนโกสินทร์
๕. อิลิตมหาชาติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
 กรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรง ๒ กัณฑ์ ขอแรง
 พระสงฆ์แต่งกัณฑ์อื่น มีฉบับอยู่ที่หอพระสมุดฯ
 รวม ๘ กัณฑ์

หนังสือมหาชาติทั้ง ๕ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ล้วนแต่ง
เป็นกลอน ยังหนังสือมหาชาติที่แต่งเป็นเทศน์ธรรม
วัตร และเป็นความเรียงยังมีอีกต่างหาก ด้วยเรื่อง
มหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่อง ที่นับถือ กันมา แต่โบราณ
ทั้งในประเทศนี้ และประเทศอื่น บรรดาที่นับถือพระพุทธ
ศาสนา ถือกันว่าวิเศษยิ่งกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยรวม
บารมี ๑๐ ของพระโพธิสัตว์มีอยู่ในเรื่องนี้ทุกอย่าง

ภาพยนตร์

๑ เล จัตุราโร ชัดติยา อันว่าพระบรมกษัตริย์
ทั้งสี่ศรีสุริยวงศ์ เมื่อเสด็จบทธวประสงค์สู่เขาคิริยวงกฎ
มิได้แจ้งทางที่กำหนดดำเนินไพร ด้วยความเข้ญใจก็จำ
เป็น ปลิบเเด ทอดพระเนตรเห็นมหาชน อันเดินทวนทาง
ถนนนั้นมา ก็ตรัสถามถึงมรคาเขาคันธมาถน์ ว่าดูกรผู้
ญาติเวทังหลายเหล่าประชาชน ยังรู้แห่งตำบลบรรพต
วงกฎคีรีมีอยู่แห่งใด ไกลฤๅไกลประการนี้ จงช่วยชี้
ให้เราไป ผู้ประชาชนชวนกันร้องไห้กราบทูล ว่าข้าแต่
พระบรมนารณเรนทรผู้ทรงศักดิ์ เป็นที่พึ่งพำนักทุก
ผู้สัตว์ กรรมแต่ก่อนไฉนจึงพลัดพระเวียงวังนิเวศน์
พระพุทเจ้าข้า ทนทางนี้ยังทุเรศไกลกว่าไกลนัก ขอ
พระจอมจักรวงแจ้งพระญาณ ฝ่ายสมเด็จพระจอมจักร
พาพเพศสันดร ก็พาพระมัทรีศรีสมรกับสองราชบุตรแตร
เสด็จประเวศยังห้องฉนวนาศ สองข้างทางสถลมาสถลวัน

หมู่ไม้ ผลธาวิน ทรวงพวงผลคอกใบรบัดบานบ้างสูง
 งอมหอมหวานวิเศษ สองตรุณเรศน้อย ๆ ได้ทัศนาศระ
 พันธ์องปรวารถนาจะใคร่ได้ ก็ทรงพระกันแสงให้วิงวอน
 ด้วยอำนาจพระผู้จะเป็นครูสอนสัตว์โลกย์ เหล่าพฤษภผล
 ไม่มีอาภอกวิญญา ก็ขยายเข้มยอตระย้าประหนึ่งยินยอม
 คุุโสมนัสโน้มน้อมหนองลงมา ถึงพระหัตถ์สัมผัสสาสุ
 สบาย โออินทิตวา บพิตรก็ทรงเลือกผลสอดสววยหว่า
 หวาน อันสุกแก่ตระการนา นาว พระราชทานให้พระโอรสา
 ทั้งสองเสวยสุขสำราญ ส่วนสมเด็จพระยอดเขาวมาลัย
 มัทวี ได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นยินดีศาลอักษรรวี พระโลม
 ธาติฐันทุกเส้นพระเกษา ให้เสียวแสงพระโลมามีเคย
 พบ นางก็มีมโนบน้อมนมัสการ ออกพระโอษฐ์อวย
 เกษมสถานต์สรวเสวีญ์ตั้งสาธุ อัจฉริ รต ควรแล้วที่
 อาตมพิศวง ด้วยอศุขยเศพระผู้ทรงศีลศรัทธา สยเม
 โจนดา แต่ก่อนก็บ่ท่อนเห็น ไม้อันหาวิญญามีได้มาเป็น
 ป่านประหนึ่งมีวิญญา มาหนองโน้มน้อมลงมาถึงพระหัตถ์
 ด้วยกำลังศีลสัจบารมี แห่งสมเด็จพระมิ่งโมฬีฟ้าโลกย์

อันจะล่องจากโฆงสงสาร นางตั้งสาธุการดังนี้ ทาง
 แต่เมืองเขตอุครไปถึงเขาสุวรรณคีรีด้านบวรพต มีกำหนด
 นับได้ห้าโยชน์ ตโต แต่นั้นไปโสดถึงสถานนทีธารโกณ
 ติมารา ระยะเวลาอันคณนาได้ห้าเล่า ตโต แต่นั้นไปถึง
 เขาคณฺฐนะคีรี ก็มีวิถีถึงห้าโยชน์ ตโต แต่นั้นโสดสืบไป
 จนถึงบ้านพรหมณวิไลสมณานาฬิตถกณะ ถ้วนห้า
 ระยะเวลาประมาณ ตโต แต่นั้นไปถึงนครพิศาตสมญา
 มาตุละนคราธานี นับวิถีทางถึงสิบโยชน์ สิบระยะเวลา
 แต่ต้นโสดสุดคอดาน กำหนดมารคประมาณได้ตามสิบ
 โยชน์โดยตรา เทพยาก็เห็นคูดรุมราชทั้งคู่ขัตติยวงษ์
 ดัชนีสุ ก็ข้อมรคาเข้าให้คงคมนาการ เสด็จวันเดียวก็กล
 ไปถึงสถานทางทุเรศ เข้าถึงขอบเขตมาตุละนคร แต่เวลา
 เข้าจนสายันท์ที่เขินลงรอนรอนก็เสด็จถึง ด้วยเทพยเจ้า
 คิดคำนึงกรุณาในหน่อนวิศราราชวงษ์ เหตุณั้นพระพุท
 ธองค์ก็ตรัสเทศนาในจริยาปฏิฏก เป็นเนื้อความสาธกเหมือน
 เนื้อความหลัง นั้นแล ฯ

ในแหล่งหล้า เป็นอัครวรย์ใจแก่ฝูงข้าคิดว่าพึง สุขุมมาลี
 เมื่อแม่ตบปึงเป็นนางกษัตริย์สุขุมชาติ ไซ้เชิงแม่จะ
 ลีลาคลานองนี้ ในอดีตกาลแตกก่อนมา ปริยชาติวา
 พระแม่จะเสด็จลีลาคลาน ย่อมทรงสติกาภาญจนแก้วแกม
 มากม่านวง บางคาบแลครั่งก็ทรงเครื่องราชรถอันรุ่งเรือง
 ด้วยนพรัตน์ มีศรีสุภาลูกตระกูลกษัตริย์เป็นศฤงคาร ย่อม
 แวดวงเป็นบริวารตามมา เป็นเลิศล้ำโอพระศักดิ์ศรี
 สิวารย์ นพพิท ครอบนเป็นโฉน ข้าทางสนนสงสัย
 สุกคิด พระอาภากรมลเห็นเพทนา มาเดินด้วยพระบาท
 เท้าเปล่า คุกก็เปลี่ยวประหลาดสร้อยเกล้าศรี ตรีรายสักสิ่ง
 จะมีเป็นมณัง อริชัยญ พระแม่เจ้าจึงเดินดงมาในแดน
 กันดารได้ ฝูงข้าคิดอัครวรย์ใจจริง ๆ ไม่แจ้งเกล้า ขอ
 พระแม่เจ้าจงแจ้งคิด เมื่อฝูงประชาชนชาวบุรีมาตุละนคร
 เห็นพระเวสสันดรสองตรุณโอรส ลี้กษัตริย์เสียดพระยศ
 หย่อนศักดิ์ เสด็จโดยอนาถาทุพสภาพ จึงเข้าไปกราบ
 กราบทุกคิด แก่กษัตริย์ทงทกหมั่นอันมี ณ เมืองมาตุละนคร
 เมื่อท้าวธทราบสารว่าพระเวสสันดรเสด็จมา โดยอนาถา

ทุกข์ช้ำก พระยาเจตราชธันมากทงทกหม่น กัมกมลม้อย
 โศกส่อนเป็นอาลัย ปรีเทวัน์ลา ตกตลิ่งกันแสงให้
 ชวนกันมา สันต์ลั สู่ด่านกันพระบรมนรานวิศร สมเด็จฯ
 พระเวสตันตร นนแล ฯ

๑ ทนัตถ์ ฯ ล ฯ มี ทิสันต์ ฯ ภิกษเว ๕
 กรกัลขานสงฆ์ทวงศีลสมาธิ เมื่อพระยาเจตราชธัน
 หม่นหมุกษัตริย์ คิ ทิสวา ได้ทอศพระเนตรพระหน่อรัตน
 เรืองโลกย์ โจรหนานา ก็ชวนกันกันแสงโศกสังเวชใจ
 จึงทูลปฏิสันฐารปราศรัยฉน เทวธาแต่พระหน่อณุมัตตอง
 กษัตริย์ กุลลั พระองค์ยังทวงศรีสวัสดิ์นิรโรค ทั้งทุกข์
 ภัยบ่พานโศกสกลกาย ทั้งพระบิดเวศอันตราวยยังไว้เนรโรค
 ฤาเบียดเบียนพระบาทบ้างประกาไร ไท ชาวดีพิไพร่ยัง
 พร้อมมูล ไม่มีการที่จะอาภูลกันคารคอกฤาพระเจ้าข้า
 โถ เต พลั เป็นอัครวรย์ใจด้วยพระยอดฟ้าแต่ก่อนกาล
 ย่อมมีทวยทหารแทนเป็นอเนกชนิดแน่นนานา ย่อม
 ทวงราชรดลึงการีประดับแก้ว กอปรด้วยของไชยฉัตร
 เป็นทองแถวเกือกอวาม เรื่องด้วยศักดิ์สง่างามแจ่มอน

บัดนี้พวกพลนิกรการเกียรติยศ มาสาบสูญม้วยหมดไม่มี
ใคร พระอาการตั้งเชษฐาใจประจวบจน พระองค์เสด็จ
พลประทับทั้งไว้ที่ใด จึงเสด็จด้วยประคางเชษฐาใจดังนี้
จงตรัสเล่าคืนแก่ข้าไป ในกาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ กุศลอุญเฐ ๑ ล ๑ มหเสติ ๑ สมเด็จพระ
บรมโพธิสัตว์ตรัสได้ฟังสาร ก็ทรงตอบปฏิสนธิฐารแดลงไป
ว่าครุพระเสหายผู้ร่วมใจทั้งหกหมื่น ความที่ท่านถาม
ทั้งนั้นกัพพันพัฒนาผล เป็นมิ่งมงคลค่อยสำราญ แต่เรา
นี้ให้พระยาศรีสารศรีเสวตร กุญชรีย์ อันเป็นเชษฐกุญชร
เป็นธงไชยชาวพระนครสี่พิ อีสานอันดี มิ่งอันงาม
คิดดุจดังอนราชรถ สันหุอันอัน อันองอาจอมอดใน
อาวุธ ทั้งว่องไวในองยุทธโยธา มีกัมพลพัทธวาทกรณ
พาดเหนือหลัง ปกึณัน อันขมมนมีกำลัง สัตต์มัทน
ทั้งรวดเร็วในณรงค์ เป็นช้างทรงคัตรูนาศ ราชวาท
เป็นบรมราชอาศน์คชาธาร สหัตต์ปี่ กับทั้งหมอดวง
ตะพุ่นทัญญา ทั้งแก้วแก้วไม่มีค่าของวิเศษนับด้วยแสน
เป็นค่าควรด้วยแมนเมืองกว้าง เรายกให้เป็นทานทาง

พระโพธิญาณ แก่พรหมณาจารย์อันมาขอขันธ์ จึง
 พกพลสี่พิภูลพิโรท หังกรุงโกธเรากวโจรชกระทำ
 มัทพารนียกรรมไปวงกฎ บวชเป็นคตบสมรพรชา พระ
 สหายเจ้าจเมตตามอกตำแหน่ง ในสำนักนี้แห่งห้อง
 ทิมเวศวงกฎ ให้เราได้บวชเป็นคตบสฤษี ในกาลบัดนี้
 เกิด ฯ

๑ สวรรคณันเต ฯ ล ฯ อาคโคติ ฯ สมเด็จพระเจ้า
 เจาเจตรราชชาติสุริยวงษ์ ครั้นได้ทรงทราบสาร ก็
 ตอบสนองพามาปราโมทย์ ขอบพิตรจงโปรดปราน
 แม้นถึงพระราชาวดีพิพาลพิโรท ราชฎราชวงจะกรว
 โกรธพระโกธษัตริย์ ให้เสด็จจจากสมบัตินัน บวรลุด
 ธานีข้าพระองค์ สวรรคณันเต เสด็จมานับสประสงค์
 สุนทรภาพ เป็นบุญลาภล้ำเลิศ ขอพระองค์ผู้ประเสริฐ
 ทรงพระกรุณา อัสสิโร เป็นแขกมาเหมือนมีนเกลฉ้า
 แก่ข้าพระพุทธเจ้าเจตรราช จะขอน้อมอยู่ในอำนาจอาณา
 จักร ขอมาจรโลงโลกย์แผ่นพิทักษ์ในธานี แสนสมบัต
 หังมวณมีในมาตุละนคร ข้าทั้งสันตโมสรพร้อมกัน มอบ

ถวายพระองค์ผู้ทรงธรรมอภิตี เขิญเสวยสุทนต์สาธิตอันเลิศ
 รส ทั้งมีจตุรมังฆาตสรรพรสอาหาร สำถึ ภิลี เง่า
 กมุทสรทสหวานอันโอชา ทั้งฝังเผือกผลผลลาหลายพรรณ
 จงเสวยสุกรมโหดวรวรย์สโมสร ในเมืองมาตุละนครน
 เกิด ฯ

๑ ปฏิกูลลิตี ฯ ล ฯ เสน่ห์เสติ ฯ สมเด็จพระ

พระบรมโพธิสัตว์ก็ตอบพระวาทา แก่จอมเจตรราชวงษา
 สืบไป ว่าดูกรพระสหายผู้ร่วมใจจอมจักร อันนั้นก็แจ้ง
 เห็นจริงจะบำรุงรักษำมาเรอเรา สิ่งซึ่งพระสหายเจ้าจะ
 บูชา เราขอรับโดยภิมยหรรษามิให้เสียธรรม ขอเจน
 ถวายทั่วทุกสิ่งสรรพคินคงอย่าเคืองพระทัย ด้วยโทษ
 ทักขำราชภักย์ยังไม่พ้นตัวคิดมา มีมโนภิมยปวารณา
 ในสนวน เป็นตามสวอระบรพชา ทำนงกอบปรักด้วย
 กรุณาแนะนำนิเทศ ทางทิมเวศวงกฏบรพตคิริ ในกาล
 บัดนี้เกิด ฯ

๑ สมเด็จพระกษัตริย์อโเบศร์เจตรราช ก็ทูลสนอง

พจนารถนำไป ว่าข้าแต่บรมไมกรกษัตรา ข้าพระองค์

ขออาราธนาพระบาทไว้ ให้เสวยสุขตำราญพระทัยที่
 ก่อน ข้าพระองค์จะไปขออธิกรณโทษทุกสิ่งสรรพ แก่
 สมเด็จพระทรงธรรมอภิต ในนครสี่พิไชยเขตศรว
 นิษฐ์ดาเป็ล จะถวายภิกษาทวงวอนให้ไว้โทษ เห็นที่ท้าว
 เฮอร์ทอนโกรธไม่กรวดกรวดณา ลัทธิขันธ์ญา เมื่อ
 ไปรดปรานปรทานแล้ว ข้าพเจ้าทั้งปวงนี้จะผ่องแผ้ว
 ภูลภิมย์ปรีดา จะกลับอาราธนาเจ้าเสด็จพระราชดำเนิน
 ตั้ ปรีวารเสลวา จะชวนกันอัญเชิญพระชินวงษ์ จะ
 แวดล้อมตามส่งเสด็จไป ให้เป็นปิ่นพิไชยเฉลิมเกล้า
 แก่ประชาชนเหมือนเก่าประการฉนี้ ขอเชิญเสด็จยังพั่ง
 ท่วงที่ท่าก่อน ได้โปรดเกล้าฯ มาตุละนครในกาลบัดนี้
 เกิด ฯ

๑ มา โว รุจิศักดิ์ ฯ ล ฯ มม การณาติ ฯ

สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ได้สดับสารแล้วก็ตรองตรัส
 ตอบคดี ว่าขอขอบคุณพระสหายมาปรานนเนอกรณา คมนิ
 หนึ่งที่จะไปขอโทษาให้สิ้นเสรีฯ ย่าพอพพระทัยท้าวที่
 จะเสด็จคกงันเลย ไซ้เชิงที่จะคงคืนขันได้เสวยสุขไรศรวรย์

เพราะเราถูกโทษทัณฑ์นรก ^๕ ทั้งด้วยเหตุเราให้ท่าน
 พระยาคชสารเสวตรวรณัน พลัดลา ^๖ ทุกผู้คนเขาเคืองขัด
 แค้นใจ ^๗ ทั้งเสนาผู้น้อยใหญ่พร้อมกัน อีสัสโร ^๘ ไขว่
 ท้าวเธอผู้ทรงธรรมบิตุเรศ ^๙ จะเป็นสิทธิพิเศษพิพากษา
 ในพระโอรสการกฤษฎีกาเมื่อไรมี ^{๑๐} ถึงท้าวเธอจะกลับโปรด
 ให้ครองศรีสุวิไสยวรมย์ ^{๑๑} ในพวกพลทั้งนั้นก็จัน้อยใจ
 จะจงเวรพระภูวไนยให้เนียรเทศ ^{๑๒} ท้าวเธอให้จากนิเวศน์
 เวียงวัง ^{๑๓} ทั้งเวราก็จะรังรังแก่เราผู้เดียว ^{๑๔} ด้วยชาว
 กรุงเราโกรธเกรี้ยวกระทำโทษ ^{๑๕} ที่ท้าวเธอกลับโปรดปรานี
 ในเราผู้เดียว ^{๑๖} ไม่เนียรโทษ ^{๑๗} จะข้าเสียเป็นหลายโสดสอง
 สี่ ^{๑๘} ท้าวทงปวงยังเห็นจริงด้วยฤาไฉน ^{๑๙} ประการน้อย
 พอพระทัยที่ท้าวเธอกรุณา ^{๒๐} ถ้ามืดตาก็ให้ต้องธรรม
 ได้โปรดช่วยแนะนำให้เราไป ^{๒๑} ณ ห้องหิมวาไลยบรรพต
 คีรี ^{๒๒} ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ ส.เจ. เอส. ๑. ๑. ๑. มนต์สำลิตุนี ๑. สมเด็จ
 กรุงกษัตริย์วิเศษเจตราช ก็ทูลสนองพจนารถว่า ^๑ ว่าข้า
 แต่พระมิ่งมีหน่อกษัตริย์ ^๒ ส.เจ. เอส. ถ้าพระองค์มิได้

ไปรดประเวศที่หวังพระทัยที่จะกลับเสวยมโหฬารวิสมสมบัติ ข้า
 ก็มีให้เคืองขัดพระอัครมาตย์ อัจฉริยราชินี ได้ไปรด
 เกลาที่จะไปไกลเข้าพระบาท ขอบพิตรวงรับฮาวราชนา
 นัอม ในข้าพระองค์สรงพร้อมพรพณา ขอพระหน่อ
 นริศราจเสวยราชย์ในเมืองมาตละนคร ปรีวาริโต ข้า
 พระองค์ทรงสนจะสโมสตรด้วยเคียวเกล้า เป็นวงษบริวาร
 ของพระเจ้าจอมจักรพรรดิพงษ์ผู้ผ่านฟ้า อีหัตถ์ สัตถ์ พระ
 นครประชาชาวชนบทนี้ สรรพสิ่งจะมีมั่งคั่ง ทุกตำแหน่ง
 นิเวศน์เวียงวังวิเศษสรรพ อนุสาสิตุ์ ขอพระองค์ภรมย์
 รับฮาวราชนา เพื่อจะเป็นปิ่นปกเกล้าแก่สกุลประชาช่วย
 ส่งสอน ในเมืองมาตละนครธานี ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ นเน ฉันทโ โท ฯ ล ฯ เสนทเสติ ฯ สมเด็จฯ
 พระบรมกษัตริย์อัครีเขตต์นคร จึงประภาษพจนสุนทร
 แดลงไซ เจตปุตตา คุกรพระสหายผู้ร่วมใจเจตราช
 บพิตรทรงปวงตรัสประภาษทงนี้ ในมโนน้อมปรานีนั้นัก
 หนา แต่ในอนาคตภาคหน้านั้นยังไม่เห็น ความจลาจล
 จะเกิดเป็นบ้าจ้ายไป สุนาด เม ท่านจงตั้งโศตรสดับไว้

จะว่าให้ฟัง อคฺคภูฏี ชาวสี่ฬารัฐลุ่มคตลงเคลือบแดง
 ขอนกันกินแหม่งนี้กร้าว่าเราทำอันตรายราชฐาน ว่าให้
 บัจจันนาคเป็นทานท่าลายเมือง จึงเกิดเชิญแค้นเคือง
 ขันนำ เป็นบัพพาขนิกกรรมพิกัตโทษ อภิเสจฺจฺ บพิตร
 ทงปวงโสศจะเสกเรา เขาจะว่าคุมเชิญค่อนมาเข้าค้วย
 คนผิด อสน์โหนหนี ต่างตนต่างจะถืออิทธิฤทธิ์บรอน
 จะพันฟาดเป็นไฟพอนทงสองข้าง ต่างตนจะตีกันตาย
 เต็มไป สัมปทาวโร จะรบพุ่งกันใหญ่เป็นโกลา โหรี
 เป็นพิภุกโกลาท่าเวียร่อน มล ภารณา เป็นเหตุเราผู้ชื่อ
 ว่าเวสสันดรผู้เดียวนี้ วิสฺสโห อันความมิได้สามัคคีข้อ
 จิวาท เม น รุจฺจติ เรากันนับว่าปราชญ์มีปรีชา ไม่ชอบ
 ใจเจตนาจำนงเลย พระสหายทงปวงเฮยชยาน้อยพระทัย
 ยี่ หนี้นี้ พระประสงคสังโคเอ็นดูเรา จะให้ส่งสอนผู้เจ้า
 เจตราช ในประภูกคคิอำนาจอาณาจักร ก็เห็นจริงแจ้ง
 อยู่ว่ารักบำรุงเรา ชอบคุณพระสหายเจ้าจงจำเวิญ น เม
 จันโห แต่เราไม่รักเร่งพเอิญละอายบาป หนึ่งตัวก็ยัง
 ไม่เสอสุภาพพันภัย เราจะเขซังไปให้สนกรรม ในเกดเจ้

พิศทัศน์รับนำตำแหน่งโทษ พระสหายทั้งปวงโปรดได้
 ปรานี ขอนกันช่วยชีวิตของมรรคา อันจะไปสู่มหาหิมเวศ
 วงกฏ จะได้บวชเป็นตบสม้าเพ็ญธรรม จะได้บุญ
 โกฎฐาช่วยกันในครั้ง ท่านจงช่วยชีวิตเราไป ใน
 กาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ มหาสัตว์โต สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ เอวัญ
 ภา วิชวา เธอตอบตรัสพาทิ มิได้ยินด้วยวราสมบัติ
 อันบรมกษัตริย์เจตราช ตรัสประภาษวิงวอน เห็นไม่ยิน
 หยอนที่จะหยั่งลง ท้าวเธอให้แต่งเครื่องภิกเสกสงฆสถาน
 นานักครสอาหารอันหอมโอช สรรพเครื่องสักการสมโภช
 พิษิตบรรจง ถวายให้ทรงทุกสิ่งพลัน เป็นมหันตมโหฬาร
 ลากลาเลิศ พระมหาสัตว์ผู้ประเสริฐมิได้เสด็จเข้าไปใน
 ภายในพระนครบุรี ท้าวเธอสั่งให้ชาวที่ประทับประดา
 ณ ภายในศาลาลาดปู ด้วยพระขี้กุกัฏฐาภรณ์ พันสุพรรณ
 บรรจถรณ์แท่นทองที่บรรทม สอดสายวิสูตรมวงวง
 ฉากฉายต่าง ๆ ตั้งเคียง ประทับัตนร่ายเรียงรุ่งโรจน์
 ราชอลังการ อารักขี ท้าวเธอให้ตั้งพลับพลารอบเป็น
 รั้ววงแวดล้อม สพรังพร้อมไพร่นาย มิให้พระมุนี

หน่อกษัตริย์เป็นอันตรรายอันใดได้ ทั้งหกหมื่นก็ตั้งพระทัย
พิทักษ์พระองค์เองออกบวริวัณในราตรีตรวจตรา สมเด็จพระ
พระโพธิสัตว์ก็เสด็จอยู่ในศาลาสันวาทรี จนพระสุริยศรี
ส่องสว่างณเวหา ท้าวเธอสระตรงองค์าพพ ด้วยกละ
หอมน้ำอบอันโอฬาร ภูณชีติว่า จึงทรงเสวยพระกระยา
หาร นานันครสอันตระการเสร็จแล้ว ก็แวดล้อมด้วยท้าว
พระยาเป็นทิวแถวอุฎฐากว จากพระทวารวราศาลา ทั้ง
หกหมื่นกษัตริย์ก็พาไป ในที่สุดมรรคาได้สืบห้าโยชน์ มี
มโนภิรมยปราโมทย์เป็นหมวดหมู่ ประทับสถิตอยู่แทบ
ประตูบ้าน อาจิกชนใด เมื่อจะบอกยุบลตำบลทางไปเบื้อง
หน้า ก็กล่าวด้วยพระคาถาณ ๗

๑ ตัณนัเต ๗๗ เจตา อันว่าสมเด็จพระ
กษัตริย์วิเศษเจตราชทั้งหกหมื่น โรหิต์ลา ทรงพระกัน-
แสงสอนเป็นอาลัย พิลาปแล้วก็ทูลโทอบัติ ตัณนัเต
พระพุทธรเจ้าข้า จึงตั้งอธิษฐานไตรศกัธยาร ทางที่พระ
ราชสมภารจะเสด็จไป ราษีดี ท้าวพระยาทั้งหลายได้ศุ
คงพระองค์กัน จำทรงผนวชเป็นฤาษีสว่างพรตพรหมจรรย์

สมหาทิดา มีสมาธิมั่นไม่เข็ดขาม อาหุ ทัฬหี ประพฤติ
 พรตพฤตมิพราหมณ์พรหมหุตติ หุติคุณชั๊กองวิสุตธิบุชา
 ขุบโหมละโมมสัจฉกัมบรัชฎาธาร ทรงซึ่งศิววรังสัจฉ
 ไหวไฟ อยู่ในประเทศไต่กัศ กุสลา ข้าผู้จะรดลาดเสก
 ในนิเทศเดือนทาง ท้าวเชอถักทศางคุดชชนระง่อนเรา
 คิริยคิงขรคันธมาทน์ ว่าข้าแต่พระจอมวราชเรื่องพระยศ
 เอส เสโธ โน่นนั้นข้อสุดคันธบวรพตภูมา พันศิลาแดง
 ดายแลละเลื่อมเหลื่องหลายสี่สลับแดง บ้างเขี้ยวข้าคำ
 แดงระคัมปตาช ชื่อว่าเขาคันธมาทน์วิมล มีแต่หมู่ไม้สุคนธ
 ขอนคอกจรตภา ทั้งกอโกฏกฤษณานันต์ แน่นขนัดไป
 ด้วยจวงจันท์นัชาจรทะเลบ กลิ่นนั้นหอมทวนอวลอบ
 เป็นอัตรา พระองค์จงสร้างพระอาศรมศาลาที่นั้น บพิตร
 บำเพ็ญสมณธรรมมีสถิตตำราญ สห ปุติเตหิ กับสอง
 ราชกุมารมิ่งมเหสี อีโธ นับแต่ทั้นจะถึงเขาคันธมาทน์
 โดยประมาณจากค่านวนนับ ยังระยะที่ประทับถึงสิบห้า
 โยชน์ บพิตรจงเสด็จต้นโทษเดินโดยอุตร บ่ายพระพักตร์
 ฝั้นผ่อนต่อตั้ง เวปุลลีน นาม บัฬหิต จะได้ทอดพระเนตร

เขาแก้วอันปรากฏ ชื่อวิบุลยบรรพตภูมา นานาทิศธนา-
 ภิรมย์ อันดาษดวยด้วยตระกูลชาติ เป็นฉัตรขนิทพนม
 มาคหมุ่ไม้ สีตฉฉาย ย่อมเย็นระซอริศไปเป็นบรมสุข
 ตำราญ จากที่นั้นไปจะได้เห็นธารแฉวนที่ ชื่อเกตุมศักดิ์
 ติง แทรกศิลาหลนไหลหลง เป็นธารที่ทอดลงธารา คหังกร
 เป็นรอกซึ่งศิลาทุกลา นานเย็นใสไหลด้าระด้าเขียว
 ตระหลบโกลดลดเลี้ยวระลาถน เตียงกระกรึกกรนโครมกรน
 สุกปลัดดี ทงทำกรวบร่นรมสมาย พัจฉลฉาภิรมย์ อาเกียรณ์
 ไปด้วยปลาสร้อยสวายวายเล่น เหล่ามีจนาชาติอยู่เย็น
 ย่อมอาศัย ฌหาตวา ขอเชิญพระองค์ตรงดมายพระ
 ทัยทงศักดิ์บริษ จึงเสด็จพระราชำเนินในแนวพนัสพนม
 ไม้ นิโครธ จึงจะทอดพระเนตรเห็นซึ่งต้นไทรทรงผล
 อันสูงอมกัมบันหอมหวานวิเศษทวงซึ่งสาธา สีขเร ษำติ
 อันงอกงามในเืองมคิลาลดสพุ่ม เขียวระซออ้อมอัมพร
 สีตฉฉาย มีร่มเย็นมิไคร์อันระวันใจ เสด็จดำเนินไปภาย
 หน้า จะได้ทอดพระเนตรนาพิภบรพต อันอาเกียรณ์
 ปรากฏด้วยสกุลคณา นกหกทงษ์มบุรารำร้องบ้างเวร่อน

กิปุริสาสุตตี จะได้ชมฝูงกนิรนวนฉนาง คำเนินเขื่องยัก
 ย่างเขื่องยง กระหยับบักตวงเวียงนร้อน จะร้องระเวือย
 ว่าจะ่าพ้อนแผ่งคู้ ควรจะทอดพระเนตรดูเป็นพิคอง จงเสด็จ
 บทจรเดินตงโดยอตุรเบื่องนุรพทศา เต็ดจมิได้เข้าเท่าใดมิ
 จะได้ทอดพระเนตรระศรีสมญา มุฉินันโท ชื่อมกคล
 มหามุฉินันท์ สัจฉินันโท อันกปรด้วยกลั่นกมลชาติ
 ระคัมด้วยคอกคาคาษระตะไปเป็นระนาอ เบญจอุบลบัว
 ชาวสุคันธชาติควรจะเขชม โส วนิ บ้านนุคตมคุดัง
 เมช มีภิมย์ใจไหววเวกวงวัง หริตลัทธิลั แลละเสียม
 ดั่งว่าลาดด้วยเสื่อสาศสิเข็วขจิตรขจี ดั่งสร้อยสรนค
 นางนกุยง ด้วยหญ้าแพรกสนมิได้สูงเสมอกัน ขอพระ
 ทรงธรรมมอบัติ จงองอาจดงวราชสีห์ไกรสร วน สัจฉิ เมื่อ
 เต็ดจเข้าคองคองคณกันคาว ดั่งวราชสีห์แสวงหาอาหาร
 อย่าได้ทหู่ จะได้ทอดพระเนตรแลดูตรุนรุกชาติ อัน
 ทรงผลผกามาคมาลา นานาวณันฉา พหู ทิษา จะได้
 เขชมทิษากรกระเหว่าวเวก้องระวังไพโร วจินุสสุรา
 อันมีเสียงไสตำเนียงเสนาะ ได้ทรงฟังก็จะไพเราะวังเวง

จะเปลือยเปลือยตั้งฟังเพลงพิลาปสวรงค์ ผุ่งสกุณสกุณสีสัน
 เป็นแสดแสง เป็นสีชาวขามแดงคำยะยับ เป็นสีเหลือง
 เต็มตลับสายเมฆ เป็นหมู่ประเจกวิจิตรวงษา อุดลู่ปี่
 คีเล ทูเม บ้างโจนจับจักพฤษภาใช้บักทางทกท้อยหัว
 เห็นแต่ตัวบ้างบินหนี จับต้นนั้นบินไปต้นโน้น บ้างก็โผโผน
 ผันว่องเสียงระฆังแข่งแซ่ นำฟังเสียงสกุณาจอบแจเงา
 จะทรงสนุกในอวาท่านที่ไหลล้นออกมาแต่ในชอกคิลา
 ไปกัชรณี หนึ่งจะได้ทอดพระเนตรไปเบื้องหน้านั้นสระศรี
 ชื่อว่าโบกชวณสีเหลืองเปี่ยมไปด้วยน้ำใสสะอาด มีประทุม
 มีจลาชาติควรจะชื่นชม อุดมด้วยรุกชชาติมีกุ่มเกษเป็น
 อาทิแออัด เวียงรายตั้งราววัดรวงรอบในคันชอบโบกชวณ
 อัมปฎัตน์ ทิพย์ มิได้มีมลทินโทษ น่านนั้นหวานหอมโอช
 อว่ยบรรดาโอชา ฟุ้งไปด้วยกลิ่นกมลมาลาประทุมเมศ เป็น
 หมู่ ๆ วิเศษตบแต่ง ทั้งอุบลตตบันแลเงินจางวิจิตรตา
 พระองค์จงสร้างอาคารมศาลาลงที่นั้น ในทิศบูรพอุดรแห่ง
 ชอบคันโบกชวณี่ จงสร้างพรตพิธีทางพรหมวิหาร ด้วย
 พระสัมมปธานอย่าท้อระทด อัมปพัน์คธา อย่าลืมพระ

สติตั้งกำหนดให้แน่นอน สักขัตวิขังสโมสรวแสงหามูล
ผลามาเลี้ยงกัน ในฐานะที่นั่นนมนเกิด ฯ

๑ เอวี เจตรราชา โสมเค็จพระเจ้าเจตราช
ทั้งหกหมื่นมหาภักตรา ขวณกันถวายพรณานิเทศหิมเว
วงกฎ ในแนวพนักกำหนดสืบห้าโยชน์ ให้ทราบพระ
โศตรสดับแล้ว ก็ส่งเสด็จพระเกษแก้วภักตรา จิน์เสด็จ
ขวณกันทรงพระคำวิหังอันตรา ยถลว่าหมับัจจามิตรจะ
ทำร้ายพระเวสสันดร จึงให้หาเจตบุตรอันคักษลอนคิลป
สาตร พยัตติ อันฉลาดผู้หนึ่งมา จึงตรัสส่งว่าท่านจง
รักษาสถิตอยู่ประตูป่า คอยผู้คนอันจะไปมากระทำ
อันตรา พระเจ้าเจตราชทั้งหลายตงพิทักษาเสริจแล้ว ก็
เสด็จเข้ายังกรุงแก้วสุขสโมสรว ในมาตุละนคณนั้นแล ฯ

๑ สมเค็จพระบรมโพธิสัตว์ ผู้แสวงอรรถจรยา
เมื่อเสด็จบทธวลิลาลิลา ค้วยพระวราชบุตรมเหสีก็เสด็จ
ถึงคณอมาทนคัระโหฐาน เชอเสด็จยับยั้งสำราญระงับ
วอน ต้นทิวากรวันวาร สมเค็จพระภูบาลก็บ้วยมทบาท
ผันพระพิทักวิภาคเขาทศคูลร เสด็จไปตามบาทวิบุลตงขร

เขาใหญ่ ก็เสด็จบรรลุดังตำแหน่งในนทีเกิดคุมดีแดนตง
 นสีทิวา ก็เสด็จทรงนิสัชนาในริมฝั่งคงคาค่อยสบาย
 พระทัย นายเจตบุตรพรานไพรพเนจรใจภักดี ถวายเนื้อ
 อย่างอันมีรสโอชา เขอชวนสามกษัตราเสวยแล้ว ก็พระ
 ราชทานปิ่นแก้วกาญจนมีค่า แก่เจตบุตรพรานน้ำเป็น
 รางวัล จึงเสด็จทรงสนานที่นั่นน้อยหนึ่งแต่พอพิงระงับ
 รัชัน ก็เสด็จบทจรจากที่นั่นดำเนินมา เสด็จนิสัชนานิ่ง
 ในร่มพระไทโรกลัดสิ่งขรข้างเราข้างหนึ่ง เสรวยผลไทร
 ตำราญหวานดังรสผึ้งแล้วก็เสด็จไป จึงถึงนาพิภโคไลขุน
 เขาแล้วก็ลุดถึงมัจฉลินทสระศรี เขอเสด็จไปโดยวิริมฝั่งระลา
 ดัย บรรลุดถึงมัจฉลินทข้างหนึ่งไซวันนศิลา ฝ่ายกิดา
 ข้างบูรพเฉียงอุดร ก็เสด็จบทจรตามมรรคาอันน้อย แต่
 พอจุบทจรวยผู้เดียวเดินได้ เสด็จแต่นั้นไปเป็นราวน้ำ
 จึงถึงท่าธารน้ำไหล มาแต่ในชอกกิดา ล่องแต่นั้นไป
 เบื้องหน้า ก็เสด็จถึงสระอุบลบัวอันบึงนั้นนามโบกขรณี
 ดลลหิ ขณณั้นก็ร่อนอาสน์โกศยัสสัทสนตร พิจาจรณา
 ก็แจ้งเหตุแห่งพระบรมโพธิสัตว์จะทรงบรรพชา สมเด็จฯ

อินทวาทิตรัสตั้งพระวิคณกรรม ให้กระทำอาศรมบท ณ
 ท้องเขาคิรยวงกฏบัติน พระวิคณกรรมก็รับสั่งใส่เคียว
 ศรีเสด็จมา นิรมิตพระบรรณศาลาทงสองสมทจกกรม
 ภาวนา แสงสว่างจิตระบุมหาพรณหมู่ไม้อันมีผลผลิต
 คอกออกใบอรชร ทงกล้วยกล้ายเฮอแกล้งสโมสรตทิวไฉ
 ทงเครื่องบริวารของบุชาไฟฝ่ายบรวพชิต แล้วจึงลง
 เลขลิขิตเขียนไว้ ว่าผู้ใดใครจะบรวพรา จงเอาเครื่องบริวาร
 นานาทงนทวง แล้วก็จงจิตจำนงในเทวฤทธิ ให้สิ่งสัตว์
 อันมีพิษพาพพยัคชทยาบคาย ทงเค่ากู่สูกณสัตว์เสียง
 ร้ายร้องพิโรธ อันอุโฆษชนพองพิภุกพิงกล้ว ให้ไกล
 จากพระเจ้าอยู่หัวเวสสันดร แล้วก็ไปยังอัมพรพิมาน
 สวรรค์ ในดาวดั่งนั้นแล ฯ

๑ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ทอดพระเนตรเห็น
 ทนทานน้อยถนนักในพระทัย ว่าฐานต้นไซ้จะเป็นที่สุข
 สบายแก่สมณะทงหลายจะพึงมี จึงยังพระมัทรีศรีสุริโยต
 ไหย้ประทับแทบทวารอาศรมบท พระบรมบาทเสด็จ
 สี่ลาศเข้าสู่อาศรมศาลา ก็ทรงอ่านอักษรซึ่งตราไว้ไว้

ก็แจ้งพระทัยว่าท้าวเทวอินทร์ แสร้งทรงประสาทสัน
 สมณบริวาร เพื่อจะให้เรานำก่อการพุทธการกบารมี เขต
 ทรงโสมนัสยินดีเสด็จเข้าไปภายในบรรณศาลา **อปเนตวา**
 ก็ปลงเปลื้องพระแสงศรอนุ์พระขรรค์ไชย ออกวางไว้เสด็จ
 แล้ว พระพิภคร์เขมม่องแผ้วผูกพระโพธิญาณ ก็เปลื้อง
 พระภูษาสารทที่ทรงมา **นิวาเสตวา** ก็ทรงทักภูษาศา
 กรองไกรแสงศรีวิเศษ **อนิน จัมน์** จึงทรงพาพหุภคร์ขัม
 มาภรณ์แพศน์พราย หนังสือลายละเอียดมประภัสสร
 เหนือพระอังสา **พันฉัตวา** ผูกขฎามณฑลคู่มือประภัสสร
ภัสศรทนต์ จึงทรงท้าวธรรพระภคร์เสด็จจรจากพระ
 บรรณศาลา ก็ตรัสเปล่งอุทานวาจาว่า **อโหสนิ** บรรพชา
 คุณนัประเสริฐเลิศล้ำสุด ปราศจากทุกข์แท้จริง ยิ่ง
 ด้วยเสลดขวิเวกวาสี เขตทรงโสมนัสยินดีด้วยบรรพชา
จังกมิตวา แล้วก็เสด็จจกรมไปมา มีสติวิลาสปราศ
 จากโทษ **คุดัง** พระบัจเจกโพธิ์ลีลา แล้วก็เสด็จมา
 ยังตำหนักพระมเหสี ส่วนสมเด็จพระมัทรีได้ทัศน
ฉัญยวานิตวา แจ้งประจักษ์แล้วว่าพระเกษแก้วกษัตรา

ทรงบรรพชาณ ปิตัว พระมัทริกกราบลงเหนือบทรังสุ
 เบื้องพระบาทพระราชา มี พระมัทริกทรงพระกั้นแดง
 โศกา แล้วยกเข้ายังพระบรรณศาลาแห่งพระองค์ที่ทรงพรต
 พิธี เขาเพศเป็นนางคาบสนันนางนักรพรต แล้วจึงบวชสอง
 กุมารเป็นคาบสมเมื่อภายหลัง กษัตริย์ทั้งสองเสด็จอยู่ใน
 พนมวังวงกฏบรรพตคีรี ส่วนสมเด็จพระมัทริกขอพร ว่า
 ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเอกอัครเคษรเกล้า จำเดิมแต่ข้า
 พระพุทธเจ้าขอปฏิญาณ จะเที่ยวแสวงหาผลาหารมาถวาย
 พระองค์ ได้ทรงพระกรุณาช่วยบำรุงรักษาสองพระลูก
 ท้าวเธอภายหลัง อริญญ์ นางก็ทรงแสวงคานเข้าไพร-
 สณฑ์ แสวงหาผลาผลมาเลี้ยงกษัตริย์ทั้งสองตามตนแต่นั้นมา
 ส่วนสมเด็จพระภัสดาอัคร ก็ขอพรนางมัทรี ว่าดูกรเจ้า
 ผู้มีศรัทธาดี เป็นเชือกษัตริย์ศักดิ์ศรี นามชื่อว่าสตรีนนะ
 นาง ย่อมเป็นท่าทางมลทินโทษแก่บรรพชิตโสดสำหรับ
 มา แม้นมาตรมิตเพลาล้วนนี้เองแก่วางแจ้งการ จึงรู้
 ประมาณเจ้าอย่ามา เมื่อผิดวัตรเวลาที่ประณินบิต ส่วน
 นางกษัตริย์ก็รับปฏิญาณ ด้วยเดชเมตตาพรหมวิหารแห่ง
 พระโพธิสัตว์ บรรดาแดนคงพนัสในสามโยชน์ สรรพสิ่ง

หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเชก

เชียงใหม่

ภาพส่วนประเวศน์

๒๓๘

สัตว์อันร้ายมิได้พิโรธว่า มีเมตรไมตรีแก่กัน ส่วนนาง
ก็ถวายน้ำใช้ฉันชำระพระหน้ทุกวันนี้ เพลาเข้าชำระ
กวาดพระอาศรมศาลาแล้วเสร็จ ก็พาพระลูกทั้งสองเสด็จ
มาขอบถวายพระตำม พระมัทรีก็ทรงแสร้งขอทาน กระเข้า
สถานเสียมน้อย ก็ขอยคมนาการเข้ายังห้องหิมพานต์แสวง
ผล เพลาเย็นก็จรดถึงศาลา วางกระเข้าผลผลกลงแล้ว
ตระตรงพระลูกแก้วทั้งสองสนาน จิตตาโร ชัตติยา แล้ว
พระบรมกษัตริย์มหาศาลทรงตีพระองค์ ก็เสด็จสโมสรทรง
นิสัทนา ในพระทวารศาลาเลือกพื้น ขอนกมันฉนผลผลอาหาร
แล้วสมเด็จพระมิ่งมาศเขาวมาลัยมัทรี ก็พาพระลูกทั้งสอง
ศรีไปสู่บรรณศาลาแห่งพระองค์ เตะ จิตตาโร ชัตติยา
พระบรมกษัตริย์ทรงตีเชอทรงโสมนัส ในบวรบรรพชาภิ
กายวิเวก เป็นวิสุทธิสัสเสขเสียงกัน ในห้องหิมวันตวงกฎ
ดัดดี โน มาเส จำเนียรนานนับกำหนดในเจ็ดเดือน
เฮาบ่ามาเป็นเรือนนิราศไว้ วลีสุ ก็เสด็จสำราญพระทัย
ทรมานมา อธิษา นิษาเมห โดยพรวณามานแล ฯ

๑ วณประเวศน์ฉน หันปฏิฉนิต ประดับด้วย

คาถา ๕๗ พระคาถา ฯ

อธิบาย

เรื่อง หนังสือภาพพุทธมารบรรพ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิราชวราภานุภาพ

ตอนนี้จะขออธิบายสักหน่อย ว่าเหตุใดข้าพเจ้าจึงเลือกหนังสือ ภาพพุทธมารบรรพ คือ มหาชาติกัณฑ์พุทธพิมพ์ แจกในงานศพ พระยาจัตตยารักษ์ ซึ่งมีความจริงอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งน่าที่จะไม่มีใครมีใครทราบ ว่าพระยาจัตตยารักษ์ เป็นนักเทศน์มหาชาติ ความอันนั้นแต่เดิมข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ จนเมื่อไปเที่ยวด้วยกันคราวหนึ่ง ไปลอบได้ยินพระยาจัตตยารักษ์ ว่าท่านเองเล่นอยู่โดยลำพังตัวในห้องเรือ พอได้ยินก็ทราบว่าเป็นคนเป็น เรียกมาถามจึงได้ความว่า ได้ฝึกหัดเทศน์มหาพนกับใบฎีกาเข้มวัดชนะสงคราม ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ในการเทศน์มหาชาติ แลยังว่ากุมารกับท่านกัณฑ์ได้อีก ๒ กัณฑ์ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงเลือกเรื่องมหาชาติพิมพ์แจกในงานศพ พระยาจัตตยารักษ์

หนังสือกาพย์กุมารบรรพความนี้ หอพระ
สมุทวชิรญาณมีฉบับหลวงกรุงรัชกาลที่ ๑ ต้นฉบับ
จำลองเมื่อ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ
ปีชวด จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ พ.ศ. ๒๓๒๕
เดือนก่อนพระราชพิธีปราบดาภิเษก ในพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงรู้ได้ว่าเป็น
หนังสือแต่งครั้งกรุงเก่า ทำนองกลอนก็แต่งเป็นร้อย
มหาชาติตนเอง แต่สมุดฉบับหลวงฉบับนี้เขียนไว้ว่า
กาพย์กุมารบรรพ ข้าพเจ้าจึงได้เรียกตามชื่อเต็ม
สังเกตกลอนแลความหนังสือกุมารฉบับนี้ แต่งดีกว่า
ฉบับอื่น ๆ ที่ข้าพเจ้าได้เคยพบ ข้าพเจ้าได้อ่านหลาย
ครั้งก็ยังไม่เบื่อ จึงเห็นเป็นของสมควรแก่ที่จะพิมพ์
ในการกุศล รักษาไว้ไม่ให้สูญ

หอพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๕

พอรุยอบทจรเดินได้แต่ผู้เดียว มาเจาะเข่าก็ประกาย
 เจียวจริงดังวาจาอมฤต ก็จวนเย็นเย็บ่าจำจะหยุดอยู่
 หนึ่งนอชหนึ่งก่อน การโลกย์อันควนได้ก็ไมตรีโดยบรวาน
 หนึ่งพระยุพยอศเยาวมาลัยมาสมัทวี จะเสด็จจากพนัส
 พนาลีสู่พระอาศรม สักขัตริย์จะชนชมชวนกันฉนผลไม้
 เมื่อสมัยยามนี้ สัตว์ข้อมตรองตรึงนิกไม่เห็นอชหน้ายใน
 เสน่หา โทหนางพญาจะขินยอมพร้อมด้วยพระวราศรัทธา
 ทางจะทักท้วงหน่วงให้ช้าเชือนแซ จะให้ท้าวเชอผิต
 ผวนปรวนแปร ประวัตีเวียนเข้าวงมื้อมาร มัจฉิตวิยะโมหา
 มาตุลาโหม หนึ่งทางก็เป็นธรรมตาชวุดน บรรดาหญิง
 ย่อมแยบยลยอศมารยา ยามจะยกยอศมิ่งมหามกุฎทาน
 มักกระทำสลวานไว้ไว้ ให้ท้าวเชอหวนเหเหศคหาย เป็น
 ทางทานอันศรายเวศร้าง จะขัดเคืองระคายข้างปฏิคาหก
 เห็นดังอกอาตมา แล้ว ต่อวันพรุกนนางพญาจะเยียรยาดร
 สักาศเต็มผลาผล แต่หนอพระทศพลพ้อลูกทงสามกษัตริย์
 จะเสด็จอยู่ ณ วงวัดวนาศรม เป็นวันศุดมคติมีถนวิ
 ฤ โยสถ สมเด็จพระคาบสจะบำเพ็ญเพิ่มพระโพธิญาณทาน

บารมี มาตราจะขอพระทนต์น้อยทั้งสองศรีนสะกดกกาย
 จะบริจาคนให้จ่าย ๆ ด้วยใจงาม พรุกนเข่าก็เป็นยามยัง
 มิ่งมงคลพ้นจากขามขาย เป็นบูรณาคฤทางลาภ ได้แล้ว
 ไม่เกรงจะกราบบังคมลา จะพาพระพี่น้องทั้งสองคลาให้
 คลาศแคล้ว อย่าให้นางแก้วเกษษตรีได้ทศนาหน่อ
 พระศรีสรวเพ็ชฎีเพศสันดร จำจะผันผ่อนหาที่พึ่งให้พัน
 ภัย ตะแถ่เสียบศิลาหาได้ชอกถึงขร พอจะรุกข่อนเสื่อ
 สิงส์ตัวร้าย เขาถุงเสมียงเบียงบายสมบัติลงลาดต่างหมอน
 เหนื่อยมาพราหมณกันนอนหลับไป ภิรยาข้างถึงขรนั้นใช้
 กับอาศรมพระบรมราชฤษีพระมัทรีนั้นใช้ มีผู้ไกลลู่ไกล
 กันนักแล ฯ

๑ ตับน รัตติ คินวันนเมือพราหมณนอนเหนื่อ
 สิงขรข้างเขา เข่าตติขยามะเวไลยเป็นมัจจุสสมัยยเวลา
 สมเด็จพระมัทรีศรีสุณิศาตญไชยราช ทรงพระไถยสนัน
 นิทรารมณ ขยามจะนิราคพระโอรสทั้งสองสมเสมอชีวิต
 ทรงซึ่งสุบินนิมิตรอัปมงคล เอโก ปุริโส ว่ายังมีชายทรน
 ชาติฉกรรพ์ผู้หนึ่งนั้นใจกาจ มีสกนธกัายกำยำสามารถ

มหิมา ถิ่นโท ผิวพรรณกายอย่างย้อมหมึก คำทมิฬมืด
 แดพิภพดุตั้งเมฆ มีภิกษยานัน โทกเกรวร้ายกาจ ปรีหิตวา
 นึ่งผ้าย้อมฝาดพันเป็นเกลียวเหนียวเหน็บรังเรียวแรง ผืน
 ทนงตระแบงพันพุงคงขันเข้มแรง บิณฑ์ทิวา ทัดดอกไม้
 แดงทงสองหูเห็นพิภพดุเป็นที่สุด อารุหัตถ์โต มือถือฮาวุช
 วะวาม ตามคมกล้าทำสง่างาม ตัน้เช่น้โต ตะคอก
 ขู่คำรามร้องสำรอกฮอฮอคนึง ชายนั้นเดินตั้งโตเข้ามา
 เขาเท้าถีบถูกทวาระศาลาล้มลง ก็ทรุดตรงเข้าไปใกล้องค์
 นางไม้ปรานีเนตร อดยกระชากฎาเกะเกล้าให้นางท้าว
 เชอล้มลงถอดตานะภาพ ขาด้วยตามตักพระพาหา ขาด
 ทังสองซ้ายขวาควักพระเนตรนำเจทนา อูริ ภิกษิติวา
 ฝ่าพระทรวงลวงหาหทัยเด็ดได้ดวงใจจิตนาง ในฝันว่า
 เลือดไหลเป็นธารทางท่อมพระองค์ โอ้อนาถบุรุษได้ดวง
 หทัยแล้วก็ประลาคแล่นพาไป นางท้าวเชอตกใจจนตื่น
 ฝันพระองค์ นางจำนนึกว่าจริงใจหาย ยกพระกรซ้าย
 สัมผัสชวาควักกันดู ก็ยังปรากฏอยู่ทุกสิ่ง อันจะจริง
 ประจักษ์แจ้งว่าฝันนิมิตร้าย จะมีผู้ใดทักทำนายแน

นิมิตร นอกกว่านั้นก็จะคัดสรรเสมอดสมาน เหมือนพระ
 จอมสุภาพจารย์จรรโลงโลกย์ ให้สิ้นความสงสัยโศกสงบ
 ลง คำวิแล้วนางก็คำรงวอพระกาย ค่อยขยายยกพระ
 หัตถ์สัมผัสพระพี่น้อง มิให้พระลูกทงตองรู้สึกองค์ นาง
 ก็ลอบลงลีลาศ มายังอาวาสพระภักศา นางพญาก็ยก
 พระกรกราบถวายบังคม ขอบรมโทษก่อน ก็ยกพระกร
 เกาะเกาะพระทวาร ไบศาลตั้งกระทงถึงพระโสดร สดับ
 แล้วก็โปรดประภาษมา ว่า โธ ปุริโส ใครนั่นหนอมา
 เกาะพระทวารเราปานนี้ พระพุทธเจ้าข้ามทวีปมาตลอดของ
 อุตพระบาท เข็มทวีเป็นไรจึงลีลาศล่วงมาผิดเวลาขณะ
 พระพุทธเจ้าข้ามทวีปนี้ฉันร้อย จะรับพระวราทานทำนาย
 แล้วจะลาไป เธอเจ้าอย่าเข้ามาในนั่งอยู่แต่ณนั้น
 แก่ความผันเข้ามาเกิดพิงจะทำนายไป สมเด็จพระมัทรี
 เธอก็ทูลไรข้อคดีโดยสุบิน แต่ต้นจนสิ้นอวสาน ครั้นได้
 ทรงพระเสาวนาการก็แจ้งประจักษ์ ในเล่ห์ลักษณะความผัน
 ว่า เสว พวุกนี้จะมียากใจจนกรวิร้ายกาจ จะมาขอ
 สองครุณรักราชร่วมพระทัย ทานอุระเวาฝังไว้เนิ่นนาน

หนึ่งจะเสวีการพุทธการก จะได้ขอยกยอดพระมียบุตรทาน
 โธ่สังสารสองสุดสวาทิ พุทฺธนี้เจ้าจะนิรเวศได้ยากไว้ไกล
 จากอกพระมิตา จำจะทำนายให้นางพญาย้อนทลาย
 ทุกข์ถึงความฝัน จึงตรัสว่ามัทรีเจ้าอย่าพรนพิโรธร้อน
 ปรารมภ์มิเป็นไร แต่เจ้าเคยเสวยสุไรสรวริยสมบัติ ใน
 บุรีรัตนราชนิเวศน์ จะสงวเสวยสรวพิเศษทุกสิ่งยิ่งอย่าง
 ย่อมอรรควรคเสมโธธล้ำอ้างเอกอุคม ที่บรรทมดั่งทิพย-
 บรรพจรณอันลลอลอ่อน ล้วนแต่ฉนวนนุ่นเชยนอน เกษม
 สุขสโมสตรด้วยบวรสุรางคนาง ไม่มีที่ระกระคางระคายใจ
 เจ้ามาตกไว้ในราศปราวาศจากสุข เสวยซึ่งทุกข์ทรมานมาเกิน
 แต่มูลผลลาหารอันเผื่อนฝาด เมื่อจะนอนกันนอนเหนือใบไม้
 ลาดลงกับดิน จะนอนจะกินก็วิการจึงเกิดกำเวปธาคู นาง
 จึงฝันประหลาดลามก อย่าเป็นวิตกคำวิร้อน เจ้าจงกลับ
 ไปก่อนปานนี้ พระพี่น้องทั้งสองศรีวิฐักตวัจะตกใจ พระ
 มัทรีเชอรับสุนทรสารไล่เคียรเกล้า บังคมลาตีลาตมายัง
 อาศรม สรวมกอดพระลูกเชอเชยชมชำระพักตรพาที ว่า
 พ่อชาติแม่กัณหา อปป์มัตตา เจ้าอย่าประมาทหม่นระวัง

กัน คินน^๕แม่^๕นิมิตร^๕พ่น^๕เห็น^๕ร้าย^๕ ท้าว^๕เขต^๕ตรี^๕สกัด^๕ทำ^๕น่าย^๕ว่า
 มิ^๕เป็น^๕โต^๕ แม่^๕น^๕หวา^๕ค^๕หวน^๕ไม่^๕วาง^๕ใจ^๕ลง^๕เลย^๕เป็น^๕ลาง^๕หลาก^๕
 อยู่^๕แล้ว^๕ เขต^๕ส่ง^๕สอน^๕พระ^๕ลูก^๕แก้ว^๕จน^๕โต^๕สว่าง^๕ ท้าว^๕นาง^๕เขต^๕
 กลับ^๕ไป^๕ปรน^๕นิต^๕ตาม^๕พิ^๕กั^๕ด^๕แต่^๕ก่อน^๕มา^๕ จึง^๕กลับ^๕ไป^๕หา^๕แตร^๕ก
 คาน^๕กระ^๕เข้า^๕สาน^๕เสียม^๕น้อย^๕ พา^๕พระ^๕ลูก^๕ทง^๕คู้^๕ค้อย^๕คำ^๕เนิน^๕มา^๕
 สู่^๕พระ^๕อา^๕ศรม^๕ ถวาย^๕มิ่ง^๕คมา^๕ลา^๕แล้ว^๕ ฝ่าย^๕พระ^๕ลูก^๕แก้ว^๕ทง^๕สอง^๕
 ศวี^๕ พระ^๕พุทธ^๕เจ้า^๕เข้า^๕ได้^๕ทรง^๕พระ^๕ปรานี^๕พระ^๕หน่อ^๕น้อย^๕ ให้อยู่^๕
 แต่^๕ใกล้^๕ใช้^๕ส้อย^๕อย่า^๕เสีย^๕ใจ^๕ ให้^๕พระ^๕ลูก^๕เขต^๕เล่น^๕เล่น^๕ใกล้^๕บาท^๕
 ยุค^๕ล^๕ เจ้า^๕แม่^๕เฮย^๕อย่า^๕ชุก^๕ชน^๕รอก^๕ชน^๕ ไป^๕เที่ยว^๕ใน^๕รอก^๕คิ^๕วร^๕
 เขา^๕ใหญ่^๕ภัย^๕จะ^๕เกิด^๕มี^๕ เจ้า^๕เลี้ยง^๕กัน^๕จง^๕ค^๕พิน^๕อง^๕เห็น^๕หน้า^๕กัน^๕
 เขต^๕รับ^๕มิ่ง^๕หา^๕ขวัญ^๕พระ^๕ลูก^๕แล้ว^๕มิ่ง^๕คมา^๕ลา^๕ลา^๕ศ^๕ เหล็^๕ยว^๕มา^๕แล
 ดู^๕พระ^๕ศรี^๕วา^๕คิ^๕ทรม^๕สง^๕วน^๕ พระ^๕ทัย^๕เขต^๕นั้น^๕บ้วน^๕เป็น^๕อา^๕ลัย^๕
 ด้วย^๕พระ^๕ลูก^๕รัก^๕สาย^๕ใจ^๕มิ^๕ลืม^๕เลย^๕ ทรง^๕พระ^๕กัน^๕แสด^๕เสวย^๕
 สร้อย^๕เครว^๕ แล้ว^๕ก็^๕เสด็จ^๕เข้า^๕ยัง^๕ไพ^๕โร^๕สณ^๕ท์^๕ แสด^๕ง^๕หา^๕ม^๕ลา^๕ผล^๕
 นน^๕แล^๕ ฯ

๑ ชูชโก อันว่าชูชูกาจารย์ เมื่อต้นจากชอก
 ถึงชวรารข้างเขา เพลาเขาล้างหน้าตา ก็ไต่เต้าตามมรคา

เข้าไป ปางเมื่อปิ่นจอมไทรภพนารด เต็มคำเนินเหนือ
 ศิลาอาสน์หน้ามูข มีพระกายสุขสมมาธิมุ่งเมิดขม้วยคชยทาง
 ทำ ว่ายาจากจะมามันคง พระทัยเชอปลอดปลงเปลื้องวาศี
 คังรูปศรีสุวรรณภูมิมากร ทรงพระอนุสรเกษมสถานต์ อยาก
 ที่จะทำทานนั่งท่า วิยสุราโสณเฑาะว์ ตั้งนักรงเทเจ้าเพลา
 เข้าเทียบระหวอยทงนี่งหน้า คอยเจ้าสุราเมื่อไรจะถึง ทรง
 พระรำพึงจะบำเพ็ญพระทาน เมื่อตรัสเห็นพุดมาจารย์เดิน
 มา ทรงพระปรีดาดีพระทัย อย่างผู้ยากไร้ทุรพลหม่น
 หมอง มีผู้เฝ้าถองทองมาทังให้ ความดีใจจะจากจนพันไว้
 มีอุปไมยเหมือนฉนั้น มีอาชอศกลั่นกลักสิ้นซึ่งความ
 ชื่นไว้ได้ จนออกพระโอรสูไปรบปราศรัย เรียกทช
 เอิหวิคัลพิโพ พราหมณ์เขยจงมานี่เร็ววรา ช่วยยกฐระ
 อันร้างมาเป็นช้านาน จะดำเร็จเพราะท่านในวันนั้น เมื่อ
 จะตรัสใช้พระชาติให้เชิญพราหมณ์ ความเควพนบ
 ในต้ปฐษทาน ก็ตรัสด้วยสวาทพระคาถาฉนั้น ฯ

๑ อุกุฐิติ คุกรพ้อชาติผู้มีศรีสุนทรลักษณะ เจ้า
 ัจยนิชตรงพักตร์พระบิดา แลไปคุดตรงหน้าโน้นนนโคร

พวาทมณเฑาะว์ระว่อยี่เร็วเข้ามา พื่อจงคนนานบนอบให้
 ขอบการ ช่วยรับเครื่องบริหารของทัช พื่อเคยเหมือน
 เมื่อเราข้งผ่านพระบุรีราชสมบัติ สฟ่งพร้อมพวาทมณ
 บริษัทแซ่ข้งกันมา ทวทศกัศาศเลือกสน อ้ออลวนทุกวัน
 ไม่เจ้นวาย ทุกแห่งพายพากันมารับทาน นิภู์ฐกาลโต
 จำเดิมแต่บิตาได้เห็นกัมันศาลให้ดีใจ แจ่มจิตเจตนาใน
 สมบัติบริบูรณ์ ทั้งมูลทานปฏิคาหกเป็นต้นวิตกคิดมา ย้ง
 มีโลมนัตาแสนขาบ เตียวสกลเอิบขาบผิวพรรณม้งตั้ง
 กระทบถึงกระดูกคันคัน จคจนสมองมูทธาทวสรรพางค์
 เสงนกาโลวอิ อย่างเมือยามวันฤดแควมันศาลให้ทิว
 หอมไม่เทือกหาย มีบุรุษชาติเซอชานหงนกรุดานำเอา
 น้ำอันเข่นใสสุทธาเทรทวียพันกลระอมอบชวล ระวินรส
 หอมทวนทรรษา สงบร้อนระงับกายาเข่นใจ เจ้าพื่อเคย
 คร้งนี้มีอุปไมยเหมือนคนั้น พระชาติกัทูลถววยอกัวันท์
 รับวโรวาท พระพุทธเจ้าข้าเห็นประหลาดแล้วแล
 ไป พวาทมณเฑาะว์โตเดินมา กอปรทวียอากัปกิจิยาตั้งขม
 อย่างประหนึ่งว่าพรหม ประพฤติพร้อมพิธทางคังค์วัตร

วิเศษ เป็นคาบศรวาเวทวิสิฐ อัถลิลโกล จะมีภิกษุระมัง
 มั่นคง จึงเจาะจงจรมมา พระชาติก็เสลาเล่นไปก่อน
 กะตึงกะแดงต้อนรับเคารพ ประจบว่าเจ้าจอมตาอาจารย์
 เจ้าของบวชารสังโศกหนัก จงส่งมาให้หลานรักจะรับไป
 ทริกเดียวใจจินดาพร เสนอนี้มีเนื่อหนอพระไตรภพพิตร
 พระเพศตันตรแล้วแลฤม่นคง จึงอาจของอ่อนหวาน
 ประจบประแจงเรียกว่าเจ้าจอมอาจารย์ให้อ่อนใจ อันลูก
 กระษัตริย์สูงใหญ่ใจแก้ว ครั้นขอร้องไปได้แล้วจะลดนลาม
 ไม่ตามใจเจ้าจะของทอง จะเทียบเรียกขังว่าสูงตา ไม่
 เป็นฉันทาสทาสักทำอาชย จำจะเกริ่นกรายกวังโกธ
 ตำรากพิโรธแต่แรกก่อน พระธากาจึงจะอ่อนดั่งอำมฤค
 จึงจะแจ้งในสำนักอำนาจผู้จะเป็นเจ้าแก่เฝ้าพงษ์กระษัตริ
 ย์สืบไป พราหมณ์ก็ตมมือสำทับไว้ด้วยวาจา ว่าข้าลูก
 ของใคร เข้ามาขัดขวางทางผู้ใหญ่จะขาดรา อย่ามา
 เสนอหน้าตาบูมต้น พระชาติก็หลมหลักในซีกทางข้างหนึ่ง
 นิ่งว่าฟังพิจารณา ไฉนหนอจึงวาจาจ้วงจาบ เป็นผู้ใหญ่
 ใหญ่หยาบถึงเพียงนี้ พระชาติก็แลเส็งเพ่งพิจารณา แต่

มาทาทราบเท่าเคียวเกล้าพฤตมาจารย์ ก็แจ้งบุรุษโทษ
 สิบแปดประการประกอบในกาย เออจึงสมกับวางร้ายรับ
 กับวาจาที่ พระชาติก็กำหนดไว้ในพระทัย ส่วนพราหมณ์
 ก็เดินค้อมน้อมเข้าไปยังสำนักนักรบมโหฬาร ก็ทูลปฏิสนธิ-
 สุวารถาเป็นท่วงที่ถึงทุกข์ภัย โดยนัยพระคาถาณนี้ ฯ

๖ กัจฉินุ โภชน์ โด ๖ ๑ โภชน์ โด ข้าแต่พระบาท
 มพิตรพระตามสมุทรวงพรตพิธิ จำเวญศรีสรรเพชญ์โพธิ-
 ญาณ กุสลี อันว่าไซ้ขบขันธมารยังมีมาเบียดเบียนพระ
 มาทบบ้างฤๅประการใด อนาถอ อันหนึ่งทงทุกข์ภัยพาส
 มฤคธาช ยังราวเวียนเข้าอวาตเวตธาช มาดุคคักพระ
 ธาครวมล้มหลายลำบากบ้าง ด้วยก่อสร้างซ่อมแปลงเป็น
 ปลิวโพที่อะพุลพิโรธร้อนรน ยังปะปนเป็นบ้างฤๅพระ
 เจ้าข้า ทิสว จ มกลสา สรวพสัตวสาธาณิ ทงร่นวาน
 ห่านมุง เหล่าเหลืออบบุงยังยัย ทงทชชาติก็มีเป็นมาก
 หลาย ยังเลื่อยไล่ไกลกรายแกลังกระทำ ให้ท้าวเธอ
 ฆอกข้าประชวรบ่อนจิต ด้วยพวกพิศมพาธา ทงนนม
 มาฤๅว่าหามิได้ ค่อยมีมโนภิรมย์วันใจจำเวญจัตว มิได้

เครื่องขัดขันธสันดานคือยุดอกญาพระเจ้าข้า พระองค์จง
เมตตาดอบสวาทให้ทราบเกล้า แก่ข้าเฒ่าผู้ทูลถามในกาล
บัดนี้แล้ว ๗

๑ สมเด็จพระวราภุชสี ทรงพระโสมนัส
เปรมปรีดีโปรดปราน ประกาศตอบปฏิสนธิสุวณ
พราหมณ์ คุกรทษ์เชอชาติภวาทวาชวงศ์จักร จำเดิมแต่
วันแรก เราพลัด พระภวานิรโรค มาอยู่ป่า ปนไปด้วย ภัยจะ
พรวณานันมิได้ถึงเจ็ดเดือนโดยนิยมนามส มิได้มีภัยพล
พยาธิตจะข้าย อย่างไม่หนึ่งจะไม่มีชาติขันธมาร ทั้ง
มูลผลาหารก็หาสดวกตาย พอถูกคาได้เป็นสุขสบายไม่
ขัดสนในไพร่สานท์ มาสร้างสมณกันจนถึงเพียงนี้ พัง
เห็นหน้าทศกัณฐม อย่างประหนึ่งว่าพรหมเป็นพรหมณ
พฤช พร้อมทั้งเครื่องโหมหุคคุดสูฮาด ไม่เท่าที่ท่านถือนัน
แลประหลาดละเลื่อมเหลืออง เล่ห์มะคุมสุกดีเวียงรองอร่าม
ทั้งเต้านานนังกามหนักหนา สवाल ดันเด ท่านมาในกรุงน
เหมือนมิตรอันมีวิมลมงคล อย่างจะหิบบั่นภัก์ผลแผ่ให้
เรา ถึงท่านผู้เฒ่ามาแต่ทางไกล ก็กล่าวว่่าใกล้เกิดทษ์

เชิญชำระขุติล้างตองอันติดมา ชำระกายกายาให้เย็น
 ใจ น่านเย็นใสสะอาดอย่าอาเกียรณกันเกิดทชี่ พระมัทรี
 เขตต์กมาแต่ทรอกทรงภูษาพนมวงกั ผลพฤษษาสิ่งประ
 สงค์เนืองนอง คิณัฎฐา ทังทับติมทองพลองพลับ มหาต
 แหนแห้วกระจำปอินจันท์นั มธูเก ทุกสิ่งสรรพมะขางชุก
 ชุ่มสววยสอ มะก้อเกดระกำกุ่มกีนนี้กัหวานฉ่ำรสโอชา
 ฤจาจะฉิมมะตูมคาดแต่งบำประยงค์ยม ทังมูลเผือกมันก็มี
 เป็นถมในฐานที่นั่ง เชิญทชี่ฉินให้สำราญในฐานที่นั่ง
 เกิด ออ คิวเลน อันหนึ่งโสดท้าวเธอโปรดประภาษ ถาม
 เต่าผู้เผ่าภารทวารทวิชาจารย์ว่า เธออันหนทางนักันดาร
 เป็นแนวพนัศพนมไพร ถึงสัตว์ยอมอาศัยก็ไกลกว่าไกล
 โสดถึงหกสิบโยชน์ยากที่จะมา เณร เหตุนา เหตุไฉนนะ
 ทอจารย์จึงจงใจทรมาณมุ่งหมาย ไม่คิดแก่ความตายตาม
 มา ถึงคณธมาทนมหาหิมวันต์ ช่างไม่หวาดทวนครัน
 คร้าม ไม่ย่อหย่อนพยายามมาด้วยสามารถทงนี้ ใน
 ปวารณาของทชี่นัจักงานจะประสงค์แสวงสิ่งใด จงบอก
 ยบุลกิจแก่เราไป ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ ยลา วาริวโห เมื่อขึ้นชุกกาจารย์จะรับพระ
 ราชทานทูลขอพระหน่ออินทรปิ่นมีไชยสร่วมพระชนม์ ขอ
 ยกยุดเป็นอุปนายบารุงราชศรัทธา ถวายเป็นทางอุปประมา
 นุประโมย ให้มีมโนภีรมย์แจ่มใสโสมนัสศรัทธา ว่าพระ
 พุทธเจ้าข้าพระองค์ผู้ทรงพระญาณ ยอดกระษัตริมหาศาล
 สมมุติวงษ์ร่วมนิตีสรวิเพื่อญ์พุทธานุการ อันก่อสร้างให้
 เจริญแก่สร้อยสุภิกเสกสมโพธิญาณ ก็สมควรทุกที่ฐาน
 ทางพระราชศรัทธา ทั้งพระกรุณาก็ไม่เห็นช้อยหน่าย ใน
 สัตวหญิงชายผู้ยากไร้ พระเมตตาญาณก็ยื่นไปเป็น
 สุกนธรส ให้ผู้สัตวเป็นสุขทั่วทิศทิศา ล้วนพระมุกดาปวา
 โมทย์ มิได้มีอิสสาโสดวิหิงสา แก่ผู้สัตวคณาอันมีมังกิ
 ศีพระทัย ทั้งพระอุเบกขาก็แผ่ไปเป็นมัชฌม มิได้ชิงชัง
 ชนชนชาติ ทุกหมู่สัตวอันมีมียากไร้ เสมอพระทัยทาง
 พรหมวิหาร ที่จะหุดูให้ท่านไม่ท้อระทศ ทุกหมื่นเมืองก็
 มาหมกในชมพู เป็นที่ชื่นชมช่วยชูชูประชาชน จะขอบ
 เชิงสิ่งใดก็ขอจนเอาเข้าของ มิให้ขัดข้องเคืองระคายปฏิคา
 หก ให้สำเร็จทุกสิ่งซึ่งวิตกตามแต่จะปรารภณา มีอุปมา

เหมือนแม่นานที่ อันมีรสวารีทั้งห้าแถว ถ้องใส่ตั้งแสง
 แก้วก็มีปูนปาน ขลาไหลเป็นที่ธารตกลง เต็มในตาฝั่ง
 ฟุ้งฟอง ฟุ้งมีจลาจลขมขลาล่องไหลเล่น เกษมสุขอยู่
 เย็นย่อมอาศัย สรรพจัตุบาทคณาน้อยใหญ่เมื่อยามร้อน
 ย่อมโสรเชรชอกซอนชานมา ได้คู่คี่มีรสธาราร่วงับหาย
 ที่หอบหิวก็เคลือนคลายสงบลง ฝ่ายมนุษย์คณานี้มีประ
 สงค์ก็เสือกสน บ้างกินฮามหาบชนบ่ขาดสาย ไม่สิ้นสุด
 สุขสบายก็เบิกบาน ด้วยรสวารีสำราญสำเวงใจ จะมี
 ชีวิตเป็นไปดังนี้ เพราะพระคุณนานที่ทั้งห้า มีพระคุณ
 แก่สัตว์คณาอนันตจะนับมิได้ เหมือนพระทัยท้าวเธอจะ
 ทำทาน ทวักศาสารสรรพสัตว์ย่อมอาศัย ไม่เสียบุญ
 ศรัทธาไทยทวหน้า มิได้เลือกเว้นทุกแห่งหนก็เห็นประจักษ์
 ว่าเป็นจอมจุฬาโลกย์เลิศลักษณ์ภุชหา ไร่เชิงขำที่ชี้จะว่า
 แต่เมื่อจะขอ จะบั้นบื้อยอขยักขยักพระทัยท้าวเธอทำทาน
 เป็นความสัจจริงของขำทอจารย์นยากจน จึงอุส่าห์สู้ทุกข์
 ทนทรมานมา รับทานสองราชโอรสาทรมสวาทิไปเป็น
 ทาสทาสี จงทรงพระโสมนัสเปรมปรีดีปราโมทย์ ที่

หมายจะไปรดประชาชนให้พ้นสงสารภัยภาคหน้า เพราะ
พระน้อย ๆ หน่อขนวราชทั้งสองศรี จงยกยอดพระบารมี
มีมิ่งกุฎทานเกิดทูลกระหม่อม ให้พร้อมด้วยพระราช
ศรัทธา พระวราชทานสองเส้นทำให้แก่ข้าทูล ในกาลครั้ง
นั้นเกิด

๐ โพิธ สัต โธ สมเด็จพระบรมโพิธัตตวรัถ
ได้ทรงฟังคดี ทูลฐูกกาจารย์จะขอสองกุมารในวันนั้น
ทรงเกษมสันต์ศรัทธา ด้วยพระทัยเป็นธรรมตามันดาล
ญาณบารมีมีทิมา แต่ประสูติจากครรภ์พระมารดาเหี้ยม
พระหัตถ์ออกพระวาจาจำนง ประสงค์ขอพระราชทวพิย
บำเพ็ญทาน ท้าวนางเชอวางประดิษฐานถึงพระหัตถ์
พระวาศนนานั้นปติพัทธุฎกพันมา จึงมีกำลังพระราชศรัทธา
ไม่ย่อท้อ เมื่อพราหมณตะแก่ทูลขอพระยอดศรีร่วม
พระธมม์ เธอจะยังเขาคันธมาทน์มณฑลให้สะเทือนสะท้าน
ก็มีพระราชบริวารให้ทูล โดยท้าวเชออินดิฐนธม ว่า
พราหมณเฮย ทินันธมเหมือนเรานี้ก็คะเนไว้ว่าท่านผู้เฒ่า
จะได้บำรุงธุระเราอันเรือกว่าง จะให้เรานั่งทางโพิธญาณ

เรามีได้มีสันดานหวาดไหว ด้วยโลภมัจฉิวิยธรรมภายใน
 นะทอจารย์ ท่านจงเป็นเจ้าของแก่สองกุมารมิ่งมงคล ทั้งสอง
 คนจงเป็นทาส สัตย์ซื่อแก่ท่าน ตามแต่ ทอจารย์ จะพาไป
 หนี่งเราเห็นว่าเป็นสมัยเวลาล่วงลง จนวนธัญญคตเข้า
 ราวรี จงนอนหลับด้วยกันก่อนทางกันดาร จะด่วนไปก็
 มิเป็นการจะเกิดภัยราวี หนี่งนางมัทรีเธอจะได้อนุโมทนา
 อุปสีมาเต จะได้รับจอมฏวารระดับเกล้ากันเกษ เลียบ
 แรมสุขนัยย์ประทุเมศมาลา แล้วจะเลือกผลพฤษชาเป็น
 เสนีียงแบ่งให้ จะได้สู้กันไปในมรคา พระพุทธเจ้าข้า
 ประการนี้ข้าทมิไม่ชอบใจ อันจะตามพระทัยทำเธอให้
 อยู่ท่านางพญาคาบสินี เป็นสัตว์นี้ใจอ่อน จะอ้อยอิ่ง
 วิงวอนให้วันเวียน นางจะรบเสี่ยวกันแสงโศกา ก็
 จะเกิดความเส่น่าหวอนหัน เป็นอันตรายในทางธรรม เทียงแท้
 เป็นธรรมคาถาญิงข้อมมิสู้แน่ในทางทานการกุศล มักเคว
 หมองมัวมนไม่เหมือนชาย ดังถึอของด้วยมือซ้ายมิสู้หนัก
 มีแต่สกัดกั้นการกุศลให้เสียสูญ สัตว์มีมัจฉิวิยเป็นมู
 กระจแส ได้โปรดอย่าปรวนแปรปรีดา จงเรียกพระตรุณ

โอรสทั้งสองศรี ย้ำให้ทันพระมัทรีเขตเสด็จมา จะเป็น
 ทานมหามกุฏทาน เมื่อท้าวเขตทำลายขันธมารม้วยมิต
 ก็เจตเสด็จสิ้นสุดเสวยสวรรคต สมบัติอนันต์จะนับมิได้
 ด้วยอำนาจเขตให้พระมัยบุตรทาน แก่ข้าทอจารย์แล ฯ

๑ สมเด็จพระวราภานุ ตรีว่าคฤทรีใช้เชิง
 ความ อันนางจะหยามหยามข่มข้อย อย่างหญิงที่น้อย
 ศรัทธาอันหามิได้ แต่จะว่าไปโยให้ยาวความ พรหมณ
 ติไม่ ปวารณาจะอยู่ ท้าพระมัทรีก็ตามที่ที่ท่านจะ พาพระพิ
 ษณุออกไป แต่เราเห็นไม่เป็นอันที่จะใช้ทรี ด้วยเจ้าทั้งสอง
 ศรีดียิ่งอ่อนอบฮาย กลิ่นน่านมยังไม่หายเห็นฉนี้ เราจะ
 ช่วยของลาภล้ำเลิศให้ท่านเกิดทอจารย์ จงพาสอง
 กุมารนี่ไป ยังสำนักกนิกรวงศัญไชยธิดี ได้ทอศพระเนตร
 เห็นพระสองศรีสุริยนต์ตาตรุน้อย ๆ เป็นนวลงามตาม
 กันไป จะศพระทัยท้าวเขตนัก หน่อพระหลานรักจะพิไรว่า
 ด้วยสุรเสียงเจ้าเฉื่อยฉำรอนอนอ่อน ได้ทรงฟังก็จะอ่อน
 เอ็นดูพระนคตาทั้งคู่เป็นมั่นคง อันสิ่งของท่านประสงค์
 แสนสมบัติ บพิตรจะแจงบรรจงให้ เพราะเห็นท่านมี

น้ำใจสามภักดี ถวายพระหลานรักร่วมพระทัย จนเกิด
 เป็นโรนะทรี เห็นจะตีสตวกได้ยิ่งกว่าไขพระชาติกัณฑ์
 พระพุทธเจ้าข้า ซึ่งโปรดเกล้าแก่ข้าเฒ่าทรพล ถ้าจะ
 กุศลได้สร้างมามีเป็นโค ก็จะมีนาคาลดพระทัยทั่วเฮ
 กรุณา ว่าเฒ่านำพระนัคคาคดวงตรุนรัตน์ มาจำเวญ
 พระราชศรีสวัสดิภักดี ก็เป็นความชอบของทรีไข่น้อย จะ
 ปูนบำเหน็จนับร้อยราชรางวัล ทุกสิ่งสรรพแสนพิพิชโค
 โภคา เข้าของจะคนนาอนเนกนับมิได้ ข้าเฒ่าจะมีศใหญ่
 ไม่ยอม จะถึงที่เจ้าจอมอาจารย์อย่างโปรดปรานคน
 กลัวเกลือกแต่ข้าทรีชาติทรชน การอกุศลจะสู้สนองนำ
 ให้เป็นช่องระวางโทษ ทั่วเฮจะชู้เชิญเป็นพิโรธรุกราน
 จะถูกกระทำพระโองการแก้ไข จะขัดสนเห็นจะจนในใจ
 ความ ด้วยตัวดีเป็นพราหมณ์ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นโร
 จึงองอาจออกไปลอบลักเอาพระชาติหลานหลวงทั้งคู่ จะ
 ขัดอยู่ในชั้น จะให้ชิงเอาพระชาติกัณฑ์ เห็นโทษจะถึง
 พิษชาติขามันคง บุญหนักแฉะจะลดลงลาหนึ่ง จะพึงทรง
 พระโกธธา ให้ลงพระราชอาญาด้วยไม้ทวย เทมบรรดา

ตายสายเสียด จะโซเซไปหาเมียแต่มีมือเปล่า ^{คิด}ลาเรอหีสล
จะมีแต่ความโศกเศร้าแสนทวี ด้วยอมิตตานารีจะรุกราน
จะว่ากล่าวประจานจ้วงจาบ จะยักระยาด้วยคำหยาบก็
ขอกใจ ^๕ว่าเป็นผู้ใหญ่ไม่ฮ้อฮา ให้ขาดจากทาสทาสา
ช่วงไร่ ^๕เท่านั้นแลเป็นการใหญ่พระเจ้าข้า ขอถวายบังคม
ลาพระลูกท้าวเธอทั้งสองไป เป็นทาสช่วงไร่นางอมิตตา
ในกาลบัดนี้แล ฯ

๑ สมเด็จพระราชฤๅษี จึงตอบคดีด้วยกรณาวา
พราหมณ์เฆยอช่าว่าฉันนี้ อันท้าวเธอนี้ทรงธรรมผู้วันดี
ถึงจะพิพากษาโดยคดีราชกิจประการใด ก็ดำรงพระทัย
ให้แท้เที่ยง มิได้เียงด้วยโทษฉันทา สถิตย์ในที่ขุเมกรา
ญานมมชยสถ์ ยั้งยืนแล้วจึงตรัสพิจารณาเมื่อภายหลัง มิ
ให้พลาดพลั้งเพเลียงพล่า ด้วยยุติธรรมท่วงทีจะเหมือน
คำของทรีหามีได้ จะดีพระทัยด้วยทศนา พระหน่ออันฮัย
นัตตาดวงพระเนตร จะยินยลพระเขวเรศตรุนราช จะ
ชื่นชมด้วยเชิงฉลาคหลักแหลม ล้วนเล่ห์หลมเจ้าสอเดชม
เสนานัก ในจะเร่งจำเวญรักราชนัตตา ท่านจะลุลาก

เห็นตัว ทำมีนมมีข้าวไม่สุขสบาย เธอทำเชิงเฉยเมย
 เป็นไม่รู้เห็น ตกจะลวงล่อกันเล่นพอให้เลื่องๆคนๆ
 ประการใด เธอๆใครในโลกนี้ ที่จะกล่าวมุสาวาท
 เทียมเท่า ถึงพระเวสสันดรเจ้าองค์นี้ ก็เป็นว่าหามีได้
 แล้วแล ฯ

๑ สมเด็จพระวราภยชาติ เมื่อฟังทรมวิภาษ ว่า
 พระองค์กล่าวมุสาวาทเวทนา นึกในพระทัยว่าเป็นไรฉนั้น
 ขรยพระชาติกัณฑ์ กถาวิษณุวรายกาฯ จึงหลบหลีก
 ประลาศหนีไป ตะแกจึงพยายามโยไฟโพชนา จึง
 เอาพระเมตตาเข้าตอบพราหมณ์ ประโลมได้ด้วยใจงาม
 ฉนั้น ดูกรทมิฬเจ้า จะซึ่งโกรธโกรธาไปทำไม สอง
 กุมารจะหนีไปไหนอย่าร้อนรน เป็นพนักงานเราจะรีบวัน
 เร่งหาให้แก่ท่าน ท้าวเธอคนนากำหนด ตามบท
 วลัยุขรสองบังอรออกไปถึงสระศรีโบกขรณพิจารณา ก็
 เห็นขรยพระบาทาทอหหลังลง เธอก็ทรงพระสังเกต ว่า
 สองตรุนเรศเว้นช้อนทราบพระทัย ท้าวเธอตัวสรวียก
 พระสกไปด้วยพระคาถา ฯ

ฯ เอहि ลาด ฯ ๑ ลาด บียปัดต์ พ่อเคยเจ้า
 ชาลศิริสุนทรลักษณ์ พระลูกผู้ร่วมรักพระบิดา เจ้าจงพา
 พระน้องนาฏกัณฑ์หาชนมาก่อน ช่วยอุระวันอันฮารภ
 พ่อผู้ผูกพันใคร่พานพบพระโพธิญาณ พระยอดสุก
 สงสารเสมอชีวิต จงมาเป็นมิ่งมิตรมทามงคคทาน จะ
 เสรีจกแก่สรวัยสารสัพพัญญู อันยอชยั้งหยังรู้ทุกฮารภณ์
 เป็นเอกอัญมมของบิดา แต่ก่อนมากมีเคยไต่ขิ้นผู้ใดเลย
 จะลวงลาม เจรจาหยาบหยามเหมือนอย่างทชี ว่าพ่อ
 มุสาวาท เป็นอ้ประมาณเหมือนประมาณไม่เกรงใจ ความ
 เจ็บร้อนนี้กระไรให้พั่งพล่าน ตั้งเพลิงผลาญลามลอน
 ให้กายสกนธ์กำเว็วร้อนรุมระอุองค์ จะเข้าน้ำอันใสตรง
 สุกนธรสหอม พันกละออมอันอบอาบ เอ็บตกลรับชาบ
 สรวรพางค์ ให้เข็นยะเข็อกอย่างนั้น ณ พ่อชาติ พระลูก
 เคยประเวณีหน่อนรวราช จะโพนประพาสพนสนทน์ ข้าม
 ตำบลแสนกัณฑ์ ให้ถึงที่เกษมสถานต์แสนสุไซ ก็ไปไต่
 ค้วย้วยยานยอคยศ เป็นเอกอรรคอัศวรถราชาร อัน
 ฮาฯ เข็มเทียมหาญหัตดินทร ประคัมค้วยคชารภณ์สาย

สะพัดพรพรรณรายวันเวียงโรจน์ แสงระจ๋วงโชติธัชวาลย์
 วาวแวดด้วยดาวแก้วกาญจนจงกล ประกอบด้วยพวงกุ
 ษณจิตจามจุรีวัชระยา ทั้งไข่แก้วมุกดาประดับคานลาด
 หลังตะเลื่อมแสงจำรัส กาญจนกัมพลพัตรบุปผาโคมค
 มยวิวัฒรรัตริไชยวิโรจน์อร่ามฟ้า บังพระสุริยฉายาเยยัม
 ธงเทียว สรรพตะพรัง พรหมไพล่ พลหาญ แห่ห้อม คชาธาร
 ถิธธธิษัมชามกันดารคัมภีร์ภาพพันภัย ก็ถึงที่เกษม
 ไสยมทานควรวาธาณี เป็นแก่งกันดารโลกีย์เขาก็ข้ามถึง
 พระลูกเขย หนึ่งเ็นทางท่ามหาสมุทร อันฤกษ์ซึ่งเป็นที่สุด
 แล่นสหัสสังขยา กันดารด้วยหม่อมเจ้าราชาตีร้าย ใน
 กระแสสายชลธลาก็ข้ามได้ ด้วยนาวาวิสัยสรรพไปด้วย
 สิ่งเสาใบบรวงง จังกูดกงกระดานคานมาคมูลไม่ลุ่มล้น
 โลดแล่นไปตามคลื่นผืนระลอก ก็กลับกลอกกลงไปใน
 กลางชลาลัยเรเลหดวง ยังแล่นล่องถึงฝั่งปากเขตข้าม
 สาคเรศวอดไป เป็นอภัยพันกันดารก็ถึงฐานที่เกษมสุข
 สมดังปรารภนา นันมีอุปไมยมาฉันโต ยานนาวา เจ้าจาง
 ตั้งใจจำนงเป็นวิมิงกลมหามกุฎทาน แทนธวิยานนาวา

วิเศษของจล มิได้หว่าดไหวด้วยภัยเภทพลาฯ ช่วยข้าม
 ส่อง พระ บิดาให้ได้ ดวงรัตน์ใน ธนาวรรณาน ยศ สัพพัญญู
 หยุดถึง ผังฟากอมิต มหานคร นฤพาน เหมือนด้วยหมู่ โลภภัย
 ยานเขาข้ามชนผู่ประชาชนตงนั้น แล้วพอจึงจะจัดแจง
 ตำเภารวมทางพระ โลกย์อุดรบรรพตศักดิ์ พระธัญสังคิกมรรค
 ทังแปดประการ กล่าวคือญาณคำวิสติวิริยา สมาธิหมั่น
 พิจารณาในพระธริยสังข์ทั้งสี่ พระโพธิบักร์ชียกาญจนแจง
 จัด เป็นสัตตภริรัตนรุจีศรีตำเภากแก้วแกมกาญจนัน จึงถูก
 กงดาษกระดานฮตลรัตนามย์ วิมลหมดใสแสงสุริยศักดิ์
 ส่องระรองเวียงพรพรรณราย ด้วยรอกว้อยห้อยสายเสาใบ
 บรรพวิจิตรบรรจง อลงการแก้วกระหนกกระหนาบลาย
 ละเลื่อมแสงสุริยฉายโชติฟ้า เป็นที่นั่งมหาพิฆานมณเฑียร
 ระเมียบลมาศ จัตุรมุขประหลาดสี่สหัสกฏาระดับ ด้วย
 ยอดแหลมอันสลบสะพรังพรายพิโรภาส ตั้งวิมานมาศ
 เมืองฟ้า พระบิดาจะคุระดับทุกสิ่งสรรพสิ้นคำ สัตตภริรัตนา
 ฮเนกแจกโพธณงค์ทั้งเจ็ดประการ ประกอบศีลสารสมาธิ
 บุญญาถ้วนโลกตรัสคำรณลงไม่ล้มลง บรรพทุกทั้งหมื่น

อมรมมนุษย์ นิกรสัตว์แดน สุนทรคนอรรพ ทานเวศ พร้อมทั้ง
 พรหมเมศอมรินทร์ ทั้งไตรโลกย์ลงต้นสู่สำเภาแก้ว ก็ผ่อง
 แฉ้วไม่เพียบลง แดสูงระหงเห็นตระหง่านสง่างาม พร้อม
 สัตว์ทั้งสามโลกย์ลงแล้ว พระบิดาจะทรงพระบรมกัณฑ์
 กาญจนกล่าวคือปัญญา ข้างลงเหนือบรพยงกัณฑ์นาครี
 ตัตตภีรัตนเกศราไตรปิฎก มุขบถวิมานมณีนครี เมื่อเสร็จ
 สฤทธิฤกษ์ศได้เมื่อใด สันตารเรลลี บิดาจะข้ามซึ่งเวโนย
 นวากร ให้พันแก่งกันดารดอนอาศูรภัยชาติปาวี ถึงฝั่ง
 ฟากเกษมสยสุดโตดลู่คิวโมกขมารวิมุติ ให้สิ้นสุดสงสาร
 ชาติชราพยาธิม้วยมรณ ลุลาภพระโลกุตรได้ดังนี้ เพราะ
 พระชาติผู้ลูกอันเลิศล้ำ เป็นพระยานสำเภาธรรมแท้เที่ยง
 ส่งพระบิดาให้แดนเลียงหลักกันดาร อุกุศลสาธารณทั้งสิบสี่
 ได้โปรดสัตว์ให้สิ้นซึ่งวาทันธมาร เข้าอัมตมหานครนิพ-
 พานพันไป ก็อาศัยซึ่งยานสำเภาคือตัวเจ้าในครุณนี้ พระ
 ลูกเคยถึงจะหนีโพยภัย จะพ้นได้แต่โดยปัจจุบัน เมือง
 หน้านั้นในสงสาร แสนกันดารเดือดร้อน พอเริงว่าพิง
 ฝ่อนพิจารณาเกิด ถึงสัตว์อันเกิดตายตามกระแสสายขลา

โลกย์ ย่อมมีสรรพทุกข์โศกสู่จตุรกายเป็นเรือนเกิดแก่
 ตายของโลกย์ พ่อจะหนีไหนเล่าชนมาเกิดพระชวัญเข้า
 ของบิดา ย่ำให้พราหมณตะแก่นันทาคัดพ่อ จงช่วยพ่อ
 บำเพ็ญทาน ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ เมื่อพระชาติกุมาร ได้รับสั่งสารสุนทรภคา
 พระบิดาตรัสเรียกฉันทน์ มีอาจะอดกลั้นซึ่งโศกาก็นึก
 ว่าแต่ก่อนกาล จะเรียกด้วยวาระบริหารถึงสองที แล้วพระ
 ชาติจึงรับสั่ง จะมีมาทแต่สักครึ่งหนึ่งหามิได้ พราหมณ
 จะทำประการใดก็ดี ก็ตามกรรมที่มีได้ทำมา ทำไม่จึงจะ
 ให้พระบิดาตรัสให้ทำถึงสองหนฉันทน์ ฉันทน์ว่าเชษฐชาติ
 พระชินศรีสมมุติวงศ์ฤว่าไร ก็แรงขันด้วยขัตติยมานะ
 ในกษัตรา เธอจึงเลิกใบไม้บังพระเกษาศีพรเกล้า เจ้า
 กักกลิ้งเกลือกเสือกขบพระเศียรเข้ามาอกอดพระบาทพระบิดา
 ทรง กั้นแสง กราบกราน สะอื้น อื้นอืด พระทรวง ขบพักตรา
 กับบาทบาทาพระบิดุเรศ ท้าวเธอทอดพระเนตรมิได้เห็น
 พระกัณหา จึงตรัสถามว่าพระน้องยาเข้าอยู่ไหน พระ
 ชาติเธอกลัวภัยมุสาเปตุญจาท ก็รับพระศรีสุนทรโวชาติใส่

เกล้า กราบทูลเป็นข้อเคำในค้ำกลาง พระเจ้าข้าเป็น
 ทำทางธรรมศาสตร์ดี เมื่อโผยกัยสัมผัสมาพะพาน ต่าง
 ตนต่างก็ภีบาลบำรุงตัว เป็นฉันเกล้าด้วยกลัวซึ่งโผยกัย
 เป็นพันคิดที่จะทูลให้ทราบพระบาท ท้าวเธอก็แจ้งว่านาง
 กัณหายู่ในสระน้ำ จึงมีพระสาสน์ข้าสนองเรียกราชกุมารี
 เหมือนเรียกเรื่องพระชาติไม่หลัดกัน พระนึ่งนางก็มี
 ขมนั้นหมอบม้อยเข้ามา ก็กอดข้อพระบาทเบองชายสะออน
 ให้ น้ำพระเนตรไหลลงหลังพระบาท เหมือนบัวบาน
 ประทุมมาคมารับรอง น้ำพระนัยเนตรพระหน่อส่อง
 กษัตรา ส่วนสมเด็จพระมหาราชเทวี ก็กลืนน้ำพระเนตร
 มิได้ พระอัสสุชลระลาไหลลงเหนือหลังพระนึ่ง นางตั้ง
 แผ่นกระดานทองรองรับอัสสุชารว วิลินหานโล เหมือน
 จะมีททยาดอยหลัง แล้วกตั้งพระสติพระโพธิญาณ จึงยัง
 พระลูกทั้งสองสงสารให้ยืนยังพระพักตรา ก็ตรวจตัว
 พิกัดค้ำตั้งโคบาลประมาณมูลค่าโคเป็นของชาย ว่าพระลูก
 วัคหญิงชายของพ่อเฮย ทั้งคู่เจ้าเคยเข้าใจในจิตของพ่อ
 นี้ ผ่องใสศรัทธาที่จะทำทาน เป็นทางโพธิญาณยอม

หยงู เจ้าเพื่อนเรียมึงทงค้อย่าเคืองใจ จงจำคำของพ่อไว้
 นะพ่อชาติ แต่ตัวของเจ้าผู้เดยวหน่ออกษัตริย์ ถ้าใคร
 เป็นไทสันตัพพันทาสทริ จึงหาทงใดทคเอนน่าเป็นนิกข
 คำควรคำ พันต่าตั้งตราตรวจไฉนเจ้าจึงจะเป็นไทพัน
 ทาส แต่พระนังนาฏนางกัณฑา ศวิศุกลักษณาหน่ออกษัตริย์
 จะสืบวงษ์วรพัฒนาไป นังเป็นหญิงยิ่งจะใหญ่พะพาพาล
 จะชค้ำแต่่น้อยพอประมาณหมั้นก็มีควร จะมีชายชาติ
 ทรามตามลวงเลียบเข้ามาหา เฒ่าชราตีไว้ทพิษนับแต่
 เงินทอง จะมีผู้เอาเข้าของสิ่งละน้ยมาโอบอ้อมชวยให้
 เป็นดินไถพระกัณฑา ก็พะพาไปกระทำตามวิสัยชาติ
 สมเกท ก็พะเสี่ยสุญวเวจวงษ์กษัตริย์สุวิษงษ์ของเราไป
 หนึ่งเจ้าช่าน้อยพระทัยว่าพอนไม่เที่ยง ที่รักลูกเจ้าเอียง
 ชารวม มาชค้ำไม่เสมอกันประการนี้ พ่อชาติมาเราจะ
 ชค้ำพระนังกัณฑาให้มากมุล ด้วยสรรพทพิษไฉสุริย์
 สวรยสมบัติ ทุกสิ่งสัตว์จะวราชทพิษคฤงคาร เป็นต้น
 แต่ครตารดินอพชาติ โคสุฎวราชทาสชายหญิงสิ่งละว้อย
กับนิกขคำว้อยคำตั้งตรา พระลูกเฮย เว้นแต่ชติยพงษา

สมมุติวงศ์ อันมีศักดิ์สูงทรงทรัพย์ได้ดังเพียงนี้ พ่อชาติ
จงจำไว้ นี่เป็นสินได้แม่กัณหา มาเราจะไปเกิดอย่าอยู่ชั่ว
ที่จะคอย เขอกัณหาพระหน่ออันน้อยๆ ตำนินนาค นางเหนือ
ศิลาอาสน์ออกพระโอรสผู้โปรดเรียกทอาจารย์ ว่าเชษฐหิ
มารับเอาสองกุมารนั้น พระหัตถ์เขอทรงพระเต้าสีโตทก
วาริแลสองราชกุมาร พระทัยผูกพระ โทษญาณหยั่งลง
จับพระเต้านั้นกรวดตรงในมือพราหมณ์ จึงตรัสด้วย
พระทัยงามฉัน พราหมณ์เฮย อันพระชาติกัณหา จะ
เป็นลูกชั่วร้ายซึ่งมิชอบใจ จึงยกให้แก่ท่านหามิได้ ตั้ง
ดวงชีวิตจิตใจนี้มา แต่เรารักพระสัพพัญญูญาณยิ่งกว่า
พระยศรักสงสาร ถึงแสนส่วนหมื่นประมาณมิเทียบเท่า
เป็นเพียงแท้ อิหิ หานิ อันทานนี้จึงเป็นกระแสด่านิสงส์
ส่งให้เสรีฯ ซึ่งสรรเพ็ชดาญาณ ในอนาคตกาลอย่าเกิน
กำหนด เขอกัณหาเปิดปลดปลงพระทัย ให้สองกุมารแก่
ชูรกาจารย์วันนั้น พร้อมด้วยศีลสมาธิขันธปัญญา มี
พระมหากรุณาเป็นมูล บริบูรณ์ด้วยหัตถ์บารมีมหัศจรรย์ ก็
เกิดมือเนกอนันตนานา เมื่อทำวเขอกัณหาพระยศสองเสนาหา
ให้เป็นทาน แก่ชูรกพฤตมาจารย์นั้นแล ฯ

๑ ดมดี ตหาสิย ๑ ๐ ภิกษเว ตูกรภิกษุ
 ส่งผู้ทรงพรหมจรรยา สมเด็จพระเจดส์นครนราธิบดิ์
 เชอทรงจำกรพระชาติกัณหา ให้แก่ชัชรว้างไว้ ราชหฤทัย
 เชอมาคหมายมารคญาณศัพท์ัญญู ยามเมื่อยกยชดพระ
 เขาวทงคูเข้างถึงมือพรหมณั พริ้อมด้วยศีลสารทั้งตาม
 ทันใด ภีสณั ขณะนั้นไซ้เสียงสุธาตบันศาลวิคตลจลาจล
 หวาดไหว ประวัตต์ผัดผันไปเพียงภมรจักร ก็หันหักจะพก
 คว่าทำลายโลกย์ลุ่มลง มีอาสุ์ทรงทรุดลัน ฆัตต์วารโธว
 ตังพระยาข้างสารขั้มมันเมามีก่าล้ง แล่นระเส็ดระดังตอย
 เสย งวงงาแยง่านสะบัด เท้าชุดชัตตกรรวั หัวหาญ
 หันให้ลำเนียงอานาชา ประแบ้นเปรียงโกญจนาทนี
 สนั่น คชนาหา เสียงตัทหมันฎาลันบรวเลงคระเครงครัก
 ครันครัน กว่าหมันแสนแซ่เชิง เสียงระบัตระเบงบน
 เวหาก้องกัก พังพิภุกระตมตัง วิราวสัทธิ์ คังเสียง
 สัททกังสศาล บุคคลให้ประหารด้วยค้อนเหล็ก ลันพิภุค
 เป็นเสียงเด็กแลใหญ่่น้อยได้ละว้อยละพัน เสียงสนันเนียร-
 นาทในนภากาศโกลา สาลโร ทั้งสาครคงคามหาสมุทร

อันทุกสุดสังขยา คณนามันอันนัตถังสัพพันแปดหมื่นโยชน์
 เสียงอุโฆษกึกก้อง ก็พัดฝั่งพุ่มพองพะพ่องพัน คะเค็ลลอน
 คลุ้มไปคั้วยคลองคลิ่นยะขามโยน สูงเป็นเทือนโทนสุดโตด
 หกสิบโยชน์นับคณา ฐอคงคาวิจิระลอกกระดกขรลาลัน
 ไหลกระทบจคนจักรวาทบรรพตภฎา สะท้อถอยกลับ
 กลังมาในอากาศ กำเวบเสียงเนียรนาทคะโครมครืน ฝูง
 มัจฉาธาติคตต้นตามระลอกก็กลังกลอกกลับ บ้างก็บ้าย
 หัวหางหับทหัน สวพางคมันมุคโผนพ่นน้ำโดนโตดคิน
 เป็นคลื่นคลุ้มสายสินธุกระดกขรล ฐลาไหลเป็นวังวน
 เวียนหวน ฝูงสัตว์ในน้ำอนันตคณา ติมิงคตมทามัจฉา
 กิชนรม ฐเศียรภิวรมย์มุคผู้ ฝูงมัจกรเจือกเงือกงูบ้างก็พุง
 พุคมุค เค้นตามตระวังคุดตลุดพัลวันแหวกว้าย ก็ตีพอง
 พุงกระจายจำรัสแสง สรรพภุขงคณิศำแดงบันดาลฤทธิ์
วิฐติลลิวลอยเป็นฝอยฝน ฝูงสกลสมุทรวเทพาอุทกวัภฐา
 มีค้ำา ฝูเสื่อนำเนียรนาถ่านวยพรพุลภิวรมย์ยนิติ สีเนรุ
 ษัฬหาราษา ทังพญาสุวรรณคิรัวราชสิงขร ขุนเขายุคนธ
 ลอมเหล่าสัคภณัท ก็บ้วนบันคะเค็ลลอนเหมือนจะถอคถอน

ทำลายลง ก็น้อมขอประโคมมาตรงเขาพระหิมพานต์
 วงกฎ ทั้งแปดหมื่นสี่พันบรรพตก็โอนอ่อน ระทวยทอด
 ค้างจะถอดถอนถวายอภิวัตต์ต่อบาทหงส์วงกฎคีรี ทั้งพยัคฆ
 พญาราชสีห์สรรพสัตว์จำตุบาท ก็แผ่นผาดแผ่ร้อง ระเวิง
 ฤทธิ์ก้องไกลาหลดสนัน ทั้งฝูงเทพยต์สรสาธิตวรวัดคณา
 นิกรทุกชั้นต้องสุ้ม โสฬสพรหมพร้อมชุมนุมชนกันชื่นชม
 บูชาไชยวาท บ้างก็ไปรยปรายทิพมาศมาลา ล้วนสัตพิช
 รัตนวษามาตย์ เสียงบันลือสนสนันไปเป็นไกล ด้วย
 ทิพยสังคีตระขับขาน ทุกเทพบุตรเบิกบานบุญจรแซมขึ้น
 บ้างก็นงนยนิยมน้อมพระโอษฐ์อวยพร ว่า สามี เวล
 สันตร์ ข้าแต่พระเวสสันดรอดลดาบส พระบาทมาทรง
 พรตพิช ข้างประสาทพระลูกทรงสองศรีเสนาหา เห็นยากที่
 ผู้จะศรัทธาจะทำได้ดังนี้ นี้นือหนือพระอริยมุนีจะนำสัตว์
 ให้พ้นวิญญูสงสาร จงเสด็จแก่โพธิญาณศัพท์บุญญุชคโลก
 จงข้ามข้าพระองค์ให้พ้นโศรสาครพระเจ้าข้า ธุระแซ่ของ
 สาธุการบูชาชนนี้ เสียงอเนกยิ่งคณิ่งมีมโหฬารเป็นพิลึก
 สนสนันฟ้าฝอยฝน ให้เสี้ยวสยของพองชนชั้นทุกเดิน หนาว

ยะเยือกเย็นครวครวครวมาถลัว เป็นเมฆหมอกมืดมัวทั่ว
 ทุกทิศา เกิดอัศจรรย์ดิเรก ด้วยอำนาจเอกมกุฏีขี้นบุตร
 ทาน เอกโกลาหล บันดาลให้ตั้งระดมทั้งลมฝนคืนฟ้า
 สมุททาสนน เสี่ยงสัททบันลือลนเป็นอันหนึ่งอันเดียวคังน
 แต่พันบ่กพิณภักพรหม พร้อมระดมพระโพธิสมภาร
 ครั่งสมเด็จพระบรมชติยมหาศาลสรรเพชญ์เพศสันดร ฮวย
 สองมังกรให้เป็นที่าน แก่ธุรกพฤตมาจารย์ ในกาล
 นนแล ฯ

ฯ ลโค โส รัญญาหาช ฯ ๑ ภิกษุเว คูกร
 ภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสังวร เมื่อพรหมณ์เฒ่าได้รับสองมังกร
 ออกมา จินตคิดว่า กัดได้เควือเขาขาดแล้ว ก็ผูกพัน
 พระกรแก้วกัณฑ์หาชาติ แล้วก็ตามต้อนตักกระหน่ำเน้นนวด
 เขาปลายวลลดาหวดซ้ายขวา พาไปเฉาะหน้าพระที่นั่ง
 จิว อันว่าพรณณิวหนึ่งพระนัยหน่อลลลลลล เมื่อทริฐู
 ขันด้วยเควือเขาแรง พระโลทิตโหลละลุมแดงคูอนาถ
 พระองค์เขยสนหวนหวาดวอนไหว ถ้อยที่ถ้อยเขยให้หลัง
 แทนกัน ทริเดินด้วยค้อนสตุคสำคัญล้มตะแดง เควือเขา

เป็นท่วงที พระแม่มีตรีจะมีผู้เศร้าโศก ด้วยความวิโยค
 ลูกผู้เพื่อนยาก อันไม่แจ้งกิจก่อนนั้นจะลำบากเวทนา พระ
 แม่เจ้าจะโหยหาให้ว่า ไม่เป็นเสือกตำที่จะตรงเสวย ด้วย
 ลูกทั้งสองนี้ค่อยเคยเป็นคู่เชษฐาใจ ไม่แจ้งเหตุว่าลูกไปร้าย
 ญาติ พระคุณจะไม่ผอมตรอมทุกรাত্রีทิวาวาร ขอพระ
 ราชทานงศทำ ให้พระมารดาเชยยินยอม พร้อมด้วย
 พระราชศรัทธา พนัยนี้ จา ถึงพรหมณผู้หนึ่งจะตีตำ
 ชายเขาเข้าของ ปองประโยชน์ด้วยสิ่งใดก็ดี ข้าพระพุทธ
 เจ้าชาติลูกชาย มิได้ยอโทษแก่ความตายจะตามพระทัยพระ
 เจ้าข้า อภัย พราหมณ์ใด พราหมณ์ผู้หนึ่งใช้สามัญ มี
 มุขโทษสืบแปดประการประกอบในกายวิกล ถ้าเดินไป
 กลางหนผู้เห็นก็จะโจทก์กันว่าพราหมณ์นั้นเป็นมนุษย์ ฤๅว่า
 ยักษะ ข้าผู้เห็นแท้จะวิสันว่าพราหมณ์นัยกษะ มีสโลทิต
 โภชโน ย่อมจะเขาเนือมนุษย์เป็นภักษโภจอาหาร ลูกทั้ง
 สองนี้จะมอดม้วยในมือมารเป็นแม่นมั่น ใจนี้กระไรมา
 ร้ายฉกาจฉกรรจ์กันแต่จะทำโทษ มาผูกพันวันโทยลูกนี้

ยับข้อย มิใช่มนุษย์ชรอยนี้เป็นยักษา แสร้งนิมิตรเป็น
 พราหมณ์มามีให้สังสัย จะขอลูกทั้งสองไปเป็นอาหาร จับ
 พระเนตรแล้วมารักจะฉีกเนื้อ ลูกทั้งสองจะเป็นเหยื่อ
 ของยักษา ไม่ทรงพระกรุณานิ่งเสียได้ ไม่มีอาลัยแก่
 ลูกผู้เพื่อนยาก อกรรมนิยมโลกย์เห็นลูกลำบากก็เมตตา อัน
 นกระไรพระทัยอุเบกขาไม่เชื่อเพื่อ เหมือนมิใช้น้ำเนื้อใน
 พระวงษ์ ตั้งแผนศิลาไว้ด้วยพิศเหล็กลงไม่หวาดไหว
 ตะแกตลูกทั้งสองนี้กระไรไม่เมตตา ตั้งบุคคลตีฆ่าเค่าโค
 กระบือ กระเนฎาควรพระองค์มาได้ พระคุณเขย เห็นดู
 ลูกผู้เพื่อนไว้ทั้งสองวา ได้โปรดเกศแก้วกัณฑ์ผู้น้องน้อย
 ยังไม่หน่ายนม พระอนันจะได้เชษฐภรรยา ถึงกัณฑ์
 จะไปก็จะบวชการ ด้วยทางกัณฑ์พราหมณ์จะเร่งว่ารีบ
 ร้อน ตีให้เดินก่อนระกำใจ เจ้าจะร้องไห้เหือดแห้ง รวย
 หุคสุดแรงร้องตาย เหมือนลูกเนื้อน้อยยังมีวาทะกินนม
 ข้ำพระเจ้านปรวรมักด้วยพระน้องนาง เห็นจะวายวางใน
 กลางไฟ ขอพระราชทานไว้แต่เจ้ากัณฑ์ เป็นเพื่อน
 ศาลาพระแม่เจ้า ได้โปรดเกล้าฆ่าชาติ ในครุณเกิด ฯ

๑ เมื่อพระชาติคีรีสุนทรกุมาร กราบทูลสว
 กันแสงให้ พระองค์จะได้ตรัสประการใดก็ไม่มี พระชาติ
 กิทรงพระกันแสงปริเทวนา กับน้องกัณฑ์หาด้วยพระคาถาณ
 ๖ น เม อิท ๖ ควรจะส่งสารด้วยพระชาติ เมื่อกราบทูล
 ถ้วนถี่ทะเลสา พระบิดามีได้โปรดประภาษ เหมือนใจจะ
 ชาติคอยพระมารดา เธอทรงพระกันแสงกับพระกัณฑ์หา
 ว่าจะไป ถิ่นเห เจ้าเพื่อนซึ้งใจของพี่ ทุกข์อันใดที่
 พรหมนต์ตามต้อนมาขบขันคนเดียวซึ้ง ความทุกข์ทั้ง
 ก็เป็นธรรมดา ทิวทุกหญิงชายอันเกิดมาในสงสาร ทุกข์
 ทั้งนั้นก็ประมาดมิเป็นใด ลุกนี้เป็นทุกข์ใจด้วยพระแม่
 เจ้า เพลเข้ากำขบขลุททั้งสอง กันแสงส่งด้วยน้องนาฏ
 กัณฑ์หาเป็นอาลัย มิใคร่จะจากลูกไปประหนึ่งรู้องค์ ว่าจะ
 จากลูกมั่นคงในครั้ง นี้ ถ้าพระแม่มีตรีเฮอเสด็จมา ไม่
 เห็นหน้าลูกน้อย ๆ จะทรงพระอาลัยละห้อยให้หา
 อัครมรดเต อ รัดเต วา แต่หัวคำคุมเที่ยงกัน จนตักกัน
 ฮาทร ด้วยลูกจะสามสูญสิ้นทั้งสองฤประการใด จะทรง
 พระสงสัยสรว้อยเกล้า ทั้งพระบิดาเจ้าจะตรอมพระทัย จะ

ชวนกันทรงพระกันแสงให้ชนเหือดแห้ง รวยหุดสุดแรง
 เฮอร์องค์ว่า นหิว เหมือนแม่น้ำอันน้อยหนองต้องแสงสุริ-
 โยภาส เมื่อสมัยมาสถุกุแสงจะเหือดแห้งหายไป พระคุณ
 ของลูกทงสองวาระอาลัยด้วยลูกน้อย นับนานด้วยร้อย
 ราชวาทวิตรักตรอมจะไผ่ผอมผัดพระรูปร่าง พระโรคจะ
 ทำลายล้างให้พิราลัย ลูกจะได้ฟังใครในครุณนี้ จะเป็น
 กำพร้าพรากพระชนนีแต่น้อย ๆ อนาคตา ไ้อะทูลสัก
 เท้าไคพระบิดาก็ตาย ไม่ปรีปรายโปรดปรานห้าม
 ทอจารย์เสียมั่งเลย พระน้องเขยเป็นผลวิบาก สรรพจะ
 จากที่จงรักจำจะนิราศ ทุกถิ่นที่ประพาสผูกขึงขำ นัยพิศ
 หว่าไสวไทโรสนสารภีพิศทุกแก้ว เป็นแถวสล้างย่างทวาย
 เวทีสา ถ้าสบายบริบูรณ์ด้วยกังกานกมั่งสุริโยภาส เรา
 เคยลลาคแล่นเล่น ที่นงเย็นเมื่อยามร้อน เคยหลับ
 นอนเป็นนิจมา ทงธารท่าที่นงสงมคลโยกขรณนี้ น้ำ
 นันใสสี่ส่องถึงดินเคยอาบกินแต่ก่อนมา เราชวนเก็บ
 มะลิลาล้าควนประดับเกล้า อุปริษฐ์พิศเต เหนือสิ่งขรเขา
 คันธมาทน์ เคยเขยชมบุปผาชาติทุกเวลา หัตถิกา อัสสา
 ไ้อรูปคธสารสิงห์เสื่อทวายกระต่ายโตโคม้า ทรงพระกรุณา

มันประทานให้เราเล่น แต่จะนานเห็นหักหายจะกระจัด
กระจายร่ายร้าง ทุกถิ่นฐานเคยสว่างอารมณ์เรา ช่าง
มหเส ทั่นจะเปลี่ยวเปล่าปละวาง นิราศร้างแรมไกลไป
ด้วยพุดผาจารย์ ในกาลบัดนี้แล ฯ

๑ เมื่อพระชาติทรงพระปริเทวนา กับด้วยนางกัณหา
มิช่า เฒ่าชุกพุดผาจารย์ใจฉกรรจ์ ตะแแก้เดินตาม
ตีวันพระพี่น้อง ผูกพันสองราชกุมาร ตะแแก้คีตอหน้า
ฉานทั่นงพระบิดาพาไป ในกาลนั้นแล ฯ

ฯ ตมตตี นิยนาทา กุมารว เต ฯ ล ฯ ตติ ฯ

๑ ภิกษเว ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสิกขา เมื่อ
ทัชตะแแก้พาพระพี่น้องสองกษัตริย์วิ่งไป พระชาติขอ
ทูลเป็นอาลัยเหลือขมา แลดูพระพักตราพระมิตุเรศ
นำพระเนตรเขื่อนองหน้า กราบทูลอ้อตาเป็นอาลัย พระ
พุทธเจ้ารำ ลูกท่งสองนี้จะลาไปกับพราหมณ์แล้ว ที่ไหน
เลยลูกแก้วจะได้กลับมา สนองพระบาทบาทาแทนพระคุณ
ได้ทรงพระการุญโปรดเกล้า จงตรัสประโลมเกล้าเกล้าคี
แแก้พระแม่มีตรีเมื่อเสด็จมา ว่าลูกชาติกัณหาละห้อยให้

อดวยพระพรไว้กราบลา พระแม่อย่ามีโรคาเคืองพระทัย
 จงพ้นจากโศภณภัยอันตราย จงเสวยพระสุขสบายสมบุญ
 ๕ ทงพระพ่อเจ้าจงเพิ่มพูนภพผล ให้พ่ายพ้นภัยพยายาภัย
 พระบาทอย่ามีมา เมื่อพระมารดาของข้าพระพุทธเจ้าจะ
 เสด็จเข้ายังอาวาส ไม่เห็นข้าพระบาททั้งสองศรี จะทรง
 พระโศกโศกกันแสงสร้อยเศร้า จงโปรดเกล้าพระชนนี
 ของลูกด้วย อย่าให้พระแม่เจ้ามีว้ยมรณา ลูกจะได้เห็น
 พระพักตรวสีบไป พระคุณของลูกจงได้กรุณาแนะนำ
 เขาเครื่องซึ่งทำประทานลูกให้ลากเล่น เขาออกเสนอ
 ให้พระแม่เจ้าเห็นต่างหน้า ว่ารูปสิ่งทีสัตวิธัสสาครธาว
 ๕ ทงนี้ ของชาติลูกกัณหา ให้ดูต่างพระพักตราอย่าตรอม
 ใจ ถึงพระแม่เจ้าจะมีพระทัยทุกขวิธอนได้เห็นของก็จะม่อน
 ทุเลาหลง จะมีผู้ทรงพระโศกาได้ทรงพระกรุณาลูกเกิดแต่
 ๕ เท่านั้น พระชาติพิลาปลังสารเสวีฯแล้วก็ไปแก้พฤตมาจารย์
 ในกาลบัดนั้นแล ฯ

๑ คมตัด คโต เวสสันดร ราชา ฯ ล ฯ ตีติ

๑ ภิกษุเว ตูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิปัญญา เมื่อ
 พระเวสสันดรราชาธิบดี พระวราทานพระชาติกัณหา
 ได้ฟังพระลูกเขยโคกากันแสงส่ง ก็เกิดความสงสารคับคั่ง
 เคืองชุ่น พระฤทธิย์อุ้นอุระวื่อนระทศท่อนทศพระทัย
 ใหญ่ กัญปมาโน พระกายหวาดไหวระวิกต้น ตั้งพระยา
 ข้างสารขัมมันมัทธมา อินพญาไกรสรสิงหราคามันไฉ
 มิฉะนั้นไซ้เหมือนพระจันทร์ อันเข้าในปากมหันตวาทู
 มิอาชยบยั้งอยู่ที่นั่นได้ นำพระเนตรไหลลงหลั่งหลั่ง
 ก็เสด็จเข้ายังพระบรรณศาลา ก็ทรงพระโคกากันแสงพิลาป
 ว่าไร ว่าไฉ่เวลานี้เป็นสมัยสายกันหัดเย็นลง ผู้คนย่อม
 ประสงค์ศรัทธาหาร บ้างห้อมล้อมลูกหลานเป็นเหล่าเหล่า
 ขวนกันกินเข้าขนมสัมลุกสรรพโภชนาหาร เป็นสุข
 ตำราญระงับร้อน ไฉ่สองมังธเจ้าพ่อเฮย เจ้ามิเคยได้
 ความยาก ปานนี้จะอดอยากผลาหาร ทธอาจารย์ใจฉกรวัช
 กันจะตีวันเร่งรัด จะเจ็บปวดเป็นสาหัสเวทนา ไครจะ
 เป็นญาติกาจุงพระกร ไครจะบื้อนผลาผลไม้เจ้าเพื่อนไว้

ของบิดา จะอดคนน้ำในมรคากันดาร ไช้แสนสงสารพระ
 ลูกเขย กระไรเลยอนาถา ทั้งพรหมณ์แต่รักไม่เมตตา
 ตักหน้า นินเอดลึงให้เวาชอกช้าแตกฉานในมกุฏทาน
 บารมี เหมือนราชชาติเสียมศรีวิษยา มาตักกนศกตปลา
 ที่หน้าไซ บรรดาจะได้พระโพธิญาณ เพราะพระบิษบุตร
 ทานบารมี ทมิไม่ช่วยชุนอม รอบแต่จะโอบอ้อมฮาวี
 ค้วยได้ระคอกศวกตที่สงวนจึงควรแก่พรหมณ์ น
 กระไรไปพยายามอย่างจะเขาะเขี้ย แต่ก่อนก็ไม่เคย
 ใครจะเข้ามาทำเรญ อย่างเช่นทมิชราหามีได้ โดยแต่
 ทาสสินไถถึงสัตว์ชนทาส ผู้อนริก็มีอาทที่จะเอดมเข้ามา
 โท้ง เขาก็เกรงกลัวเวามังไม่เหมือนพรหมณ์ กระไร
 มาพยายามยับย้อย อย่างพระเขางหน่อน้อย ๆ นคว
 จะกรุณา นิตต่อหน้าตาตั้งใจ เป็นว่าใครจะทำไมแก่กมิ
 พรหมณ์เอย กุกเป็นกษัตริย์ศรีสุวิษชาติ เช่นประหนึ่ง
 อย่างเดมานจะมาประมาทหมันกูเขิวฤาหือทมิ กูจะทรง
 พระขรรค์ไชยศรีขุนศร จะยังให้ล้มคว่ำลงก่อนบัตเดียน
 จึงจะชิงเอาพระชาติกนิหา พอลูกจะได้เห็นหน้ากัน การ

อะไรจะให้แก่เจ้าอาธรรม์ทุรชาติ เมื่อมีพยามาทวิหิงสา
 เตียบตขกเป็นแขกเข้ามาวะคนข้างอกุศลสืบสี่ ^{๕๕๕} สันทงน
 เพราะเส่นหา จึงเกิดพระสั้มประชญญาชอดญาณ พวก
 โสภณบริวารยี่สิบห้า มีศรัทธาเป็นต้น กับกุศลเจตนา
 เกิดขึ้นในสันคาน สัทธมมัญญา หยงเห็นในโมราณ
 ประเวณีสันค ก็นึ่งนิกพ้อตัดพระองค์เอง ว่าเฮออะไรไม่
 กลัวเกรงเจ็ยวะนะเจ้าเวสสันดร โดยแต่ก่อนผู้จะก่อการ
 กฤษฎาภินิหารทานบารมี จะเส็รจแก่สวัยศรัทธรรเพ็ชญ
 โโพธิญาณ บ่อมหาคัยซึ่งเบญจทานบริจาคไม่รู้ฤว่ายาก
 ยอดรัก ตัวก็หาญหักเห็นแก่พระโพธิญาณ จึงองฮา
 อำนวยทานทำทงนได้ สัทธิชาติฮาดัยใช้พระลูกแล้ว
 ควรจะม่อ่งแม้วผูกพันสัพพัญญตญาณ เฮอก็การอะไร
 เล่า ซักกับเจ้าเขาจะตักกัน ทินฮ่ากระเนนนะมหาเวสสันดร
 เฮอตรัสสั่งสอนพระองค์เองให้ละฮายเกรงกลัวบาป พระ
 ทัยเฮอรบคาบเข้าอุเบกขาญาณ ภารมัยฮัยสัถ์ตัดเส่นหา
 พระพักตราก็ม่อ่งใส เสิร์จออกไปนึ่ง ณ หน้ามุข พระ

มังสะเป็นสี่สกุลสุนทร คุจรูปพระปฏิมากรทองทั้งแท่ง อัน
บุคคลแก่งตั้งไว้ ในฐานะที่นั่นแล ฯ

๑ สัจจ กิร ๑ ๑ เมื่อพราหมณ์ตะแค้นฟ้าพระพี่
น้องทั้งสองศรี พระชาติพิลาปร่ำไว้อยู่แจ้วแจ้ว กัดเห
ตุกรแก้วกัณฑ์ ด้อยคำท่านว่ามาแต่โบราณ ว่ากุมาร
กุมารผู้ใด หามิตามได้โดยอนาถา ยิ่งแต่มารดาได้โถม
เลี้ยงรักษา สงวนไม่เสียความกรุณา ควรที่จะ เห็นอภัย
ในลูกหญิงชายไม่มีซึ่งขงขันธ์ม ชั่วย่นำรุ่งรักภริมย์ไม่
นิราศได้ กุมารผู้นั้นไซ้ไรโสภ่า ได้ชื่อว่ามิบีตามารดา
พร้อมทั้งสองฝ่าย กุมารผู้ใดแม่ตายยังแต่พ่อ ก็พยายาม
พอเป็นท่วงที จะปรานีนั้นนอชในลูกรักหญิงชาย ได้ขอ
ว่าพ่อแม่ตายทั้งสองสูญ สัจจ คำนี้แน่เป็นเค้ามูลมีมา
แต่โบราณตั้งอกเวาทงสองนำส่งสารอนาถา พระมารดา
เชอทั้งไว้ ใกล้เคียงบาทพระบิดา เชอคู่ได้ไม่เมตตาให้
พราหมณ์ดี จะทรงพระปรานีโปรดห้ามปรามแก่พราหมณ์
ผู้พิโรธ อย่าให้กรวโกรธกระทำทัณฑ์ ถึงกระไร
แต่จะว่ากันกับตะแค้นบ้าง ก็บร้างจะเร่งรัดเวาไป ให้

ร้อนระกำใจถึงเพียงนี้ จะว่าสักน้อยหนึ่งก็ไม่มีมามีนมิ ไม่
โปรดปรีพาทิ นัตถ์ดี โธ กัณหเจ้าพื่อน้อยใจ จะอยู่
ไปโยอย่างนี้ จะกลั้นใจตายวายไปเป็นผู้ให้พ้นทุกขกรรมาน
เราจะนิรเวศจากถิ่นฐานที่ประพาสคณอมาทนคีรี ในกาล
บัดนี้แล ฯ

ฯ ตมตดี นีอานา ฯ ๑ ภิถเขเว คุกรภิกษุ
สงฆ์ผู้ทรงศีลสาร เมื่อททอาจารย์ใจภาจ พาสองวารกุมาร
ไปวันนั้น สดุดที่ล้าคณพลาคความประมาทก็ล้มลง วลี
หลุดจากพระกร กระษัตริย์ทั้งสองทรงพระกันแสง จึงด้วย
แรงรีบเข้ามา ยังต้านกันพระบิดาคด้วยความกลัว พระกาย
ระวีว่าโคกา พระกัณหาสะอนให้ ควรจะอาลัยหนักหนา
ว่าข้าแต่สมเด็จพระบิดาเจ้า ได้โปรดเกล้าลูกกัณหาน้อย
นีกอน พรหมณ์ตะแกตามต่อนเตือนตี ด้วยวลีเควรีเขา
ไม่ลาต หลังลูกน้เสียดไหลหยตเป็นหยาดมาหยัดย้อย
โอบยระบอยบรพวตาเสย ตั้งโอบข้าในเรือนเบยกัมปาน เป็น
ประเวณีโอบราดเริ่มมา เป็นพรหมณ์ซนย้อมมีเมตตาไม่
ต่อตี แต่เห็นเคกร้องให้ย้อมฮารวิบชวัญ นีกะไรไปคุดัน

มันศาลโกรธ ก่นแต่จะพิโรธร้ายกาจ เด็กเท่านั้นฤฯข้างตี
 ก็ตวาดให้วิ่งเล่นแสนทุกขเวทนา ขรอยจะเป็นยักษ์
 แสงเหยียดด้วยความอยาก จึงตีลูกให้ลำบากบอบแล้ว
 จะพาลูกแก้วไปกินเป็นอาหาร ก็เห็นตระหนกในหน้าผาน
 ฉะนั้น ยังไม่ทรงพระปราวน์นิ่งเฉย พระคุณของลูกเฮย
 จงออกพระโอษฐ์ได้โปรดปราน เกล้ากระหม่อมฉาน
 ถิ่นหา อันจะจากพระบาทพระบิดาในครั้งนเกิด ฯ

๑ สมเด็จพระเวสสันดรราชฤๅษี ได้ทรงฟังคดี
 นางกัณหา ทรงพระโศกาท่าสรวทระทพระทัย นำพระเนตร
 ไหลเป็นหยาดเลือด สุกสกตี่แสงแดงเดือดค่นออกมา จาก
 พระนัยนาทงสอง จะระบายอัสสาสะบัสสาสะตามคลของกั
 คับคัง จึงตงพระสติตามระลึกตรึกไป ว่าความทุกข์ทงน
 ไชว้เกิดมาแต่ความเสน่หารักลูก จึงพันผูกพิจารณา ใน
 พระอุเบกขามัชยัสถ์ ตัดความโศกสงบลง พระกายก็ปลด
 ปลดเปลืองวาศี ดังศรีสุวรรณปฏิมากรทองทงแห่ง อัน
 บุคคลแกลังประดิษฐานไว้หน้ามูขนั้นแล ฯ

๑ เมื่อซุรกาฤๅณาจารย์ใจฉกรรจ์ ตะแก่มุ๊กพัน
 พาพระพี่น้องไปไกลจะถึงประตูป่า พระกัณหาละห้อยให้
 เห็นเวทนา ว่า อีเม โน ป่าทูลา ตูกรพระพี่ชายชาติของ
 น้องเฮย น้องไม่เคยที่จะเคืองแค้นแสนทุกขเวทนา ด้วย
 บาบาทองศ์ของพระบรมมบอบช้ำ ทวีคูณไม่ปรานี
 ตีกระหน่ำกระหนาบไป ทีโหน จัฑธา หนทางก็ยังไม่ไกล
 กว่าไกลนัก ทีโหนน้องรักจะรอดชีวิต นี้เจ โวลัมพะ
 ธิงพระอาทิตย์ก็ถอยถดถดลงต่ำ เป็นเพลาย่ำสนธยา
 พรหมณยังเตือนต้อนต้ำให้เดินโดยด่วน ออกใจเง็บบั้น
 บ่วงเป็นเวทนา ทีโหนน้องจะได้เห็นหน้าพระชนนี นับ
 วันนับแต่จะลับลวงแล้ว ไม่เห็นทางที่จะวิแวจตามมา ไม่
 มีใครที่กรณานำสาร ให้ทราบพระบาทมทมาลัยพระแม่
 เจ้า จะเห็นแต่เทพยชนเขาคิวยพฤกษพิมาน ที่จะฝากสาร
 ส่งไว้ เราไม่มีอันใดที่จะบูชา จะประชุมขลุ่ยศิธาประสาน
 เคียวทงสอง อุทิศแทนประทุมทองถวายเป็นอาภิวาต สองเฮอ
 ขบพระเคียวประสาทส่งสาร พระสรเสียงสะท้านสะเทือน
 ทั่วทุกเทพหมู่ไม้ ว่า โภณโธ ข้าแต่พระไพโรพฤกษ์เทเวศร์

อันถึงสถานทุกขอบเขตคิวยถำทำธาว ห้วยลหานหุบเหวผา
โอสถ ทุกเคว็ธญ้ายอดไม้ จงมารับอภิวัตให้ว้บุธา
 ช่วยบอกแก่พระมารดาแต่โดยดี ว่าลูกชาติถันหามากับ
 พราหมณ์ ความกรุณาหาโรคามิได้ จะบันเทาพระทัย
 เธอทุกขร้อน ถ้าแจ้งว่าพราหมณ์ตะแก่ขบร้อน โบายดี
 โทนพระชนนีจะมีพระชนม์ จะระเหระหนละห้อยให้ จะ
 ธาตัญญুবรล้วยด้วยลูกน้อย ถ้าพระแม่เจ้าจะตามรอยบท
 จรมา เร่งให้พระมารดาตามหนทางนี้ตรงมิได้คิด แต่
 ธาครมบทมาถึง **อโห วดเร ษฎิณี** ไฉนหนอพระแม่
 เจ้า เข้าป่าแต่เข้าไม่ควรจะเข้า จะรีบร้อนเข้ามารมมีรมัน
 ให้ทันที ที่ทำเธอปรานีเราพี่น้อง ฤาพระแม่ได้สิ่งของ
 ผลไม้มากกว่าแต่ไรแต่ก่อนมา เริงจึงเข้าในวันนี้ ถ้าพระ
 ชนนีเจ้ามาทัน ก็จะแบ่งปันผลไม้ให้ที จะมีเมตตาปรานี
 ไม่นั่นนวดหวดหวาย ที่กว้งโกรชก็จะเหือดหายลดลง
 บ้าง บร้างที่จะเร่งรัดเราไป ไซ้เป็นกรรมไฉนฉนี้ พระ
 ชนนีจึงไม่ตามมา สงสารสองเธอทรงพระโถมันธา
 กันแสงส่ง เสนาะในพนมวังทิมเวศ ทุกผู้อมรมะควิมาน

ไม้ มีพระฮาลัยตะสิงห์เสียว เขียวพระองค์แสบวิมาน
 เขียงเจ็ยพระกรวรรณซ้องสับสารตองกระษัตรา เป็นยะเขียบ
 เจียบพฤษาลิงสัตว์บ่าวร้อง มาตุลิต์อิน พระพี่น้อง
 กำหนดในพระมารดา ขาบเด่นหาพระชนนี พรหมณ์
 ตะแกต้อนตีเตือนไป พระสุรเสียงกันแสงให้โทษหา พัง
 วิเวกเวทนาอนาถนิราศพระมารดา แทบคิวิทวารประตูป่า
 อิติ เนาะ อิมินา ปภาเรน ด้วยประการดังนี้แล ฯ

๑ กุมารบัพพิ นิฎฐิต์ ประดับด้วยพระคาถา

๓๐๓ พระคาถา ฯ

อธิบาย

เรื่อง หนังสือภาพยี่สิบกรบรรพ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระยาค้ำจรงราชานุภาพ

หนังสือภาพยี่สิบกรบรรพทั้งหมดนี้ ก็คือหนังสือ
เทศน์มหาชาติกัณฑ์ยี่สิบกรบรรพนั่นเอง ที่ข้าพเจ้าเห็นว่า
มีคุณวิเศษ ควรพิมพ์ได้โดยเฉพาะ เพราะเหตุใด จำ
จะต้องอธิบายความคิดเห็นในเรื่องตำนานมหาชาติ
ผู้อ่านหนังสืออนึ่งจะเข้าใจได้

ประเพณีมหาชาติ คือ ที่นิมนต์พระภิกษุ
สงฆ์มาแสดงมหาเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ เป็นกาวพิธิ
อัน ๑ นั้น เห็นจะมีมาแต่สักคำบรรพที่เดียว พิเคราะห์ดู
หนังสือเวสสันดรชาดก ที่มีอยู่พอจะ สอบสวนได้ในเวลานี้
ประกอบกับตำนานที่ปรากฏเรื่องมาแต่โบราณ เข้าใจว่า
พิธีเทศน์มหาชาติที่มีในประเทศนี้ ในชั้นแรกเห็นจะเทศน์

ในภาษามคธอย่างที่เรียกกันว่าเทศน์คำกาพย์ การพิธิอยู่ที่เทศน์ในวันเดียวให้จบทั้ง ๓๓ กัณฑ์ จึงถือว่ามีผลานิสงส์มาก แต่เป็นอุทมมงคล ถึงทำที่ตั้งไว้ในบริเวณพิธิเป็นนามนตฺรชอาจจะชำระล้างอัปมงคลทั้งปวงได้ หนังสือเวสสันดรชาดกกงจะไ้แปลออกเป็นภาษาไทย แต่ครั้งกรุงสุโขทัยยังเป็นราชธานีของสยามประเทศ แต่เห็นจะไม่ได้แต่งเป็นกลอน และจะไม่ยาวนานนัก จึงมิได้มีค่าแปลครั้งนั้นเหลืออยู่ให้พบเลย การแปลเวสสันดรชาดกแต่งเป็นหนังสือกลอนเทศน์ มีในจดหมายเหตุปรากฏว่า แรกมีเมื่อมีรัชกาล จุลศักราช ๙๔๔ พ.ศ. ๒๐๒๕ ครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองกรุงศรีอยุธยา มีรับสั่งให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตย์ แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวง (ที่เรียกว่า "คำหลวง" นั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าในครั้งนั้นเห็นจะหมาย ความอย่างเราเรียกกันว่า "พระราชนิพนธ์" ในทุกวันนี้) ลักษณะหนังสือมหาชาติคำหลวงที่แต่งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น เขาตัวคำกาพย์ภาษามคธตั้งบาท ๑ แล้วแปลเป็นภาษาไทย

วรรค ๓ สลับกัน ภาษาไทยแต่งให้มีสัมผัสเป็นกลอนร้อย
ตัวย หนังสือนี้ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ไม่ใช่เป็นหนังสือ
สำหรับพระเทศน์ เป็นหนังสือสำหรับสัปบุรุษอ่านสู้กันฟัง
เวลาไปประชุมกันทำบุญให้ทานในงานนักษัตรฤกษ์ เพื่อ
ให้เข้าใจความของคาถาพัน ประเพณีอันนี้ยังมีอยู่จน
ปัจจุบันนี้ เวล่านักษัตรฤกษ์เข้าพระวัดสา ยังเป็นหน้าที่
ขุนทินบรรณาการ ขุนธารกำนัลกับผู้ช่วยอีก ๒ คน ขน
นึ่งเตียงสวด หนังสือ มหาชาติคำหลวงที่ใน พระอุโบสถวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม โดยทำนองอย่างเก่า ถึงทีมเด็ก
นักเรียนนึ่งสวดหนังสือเรื่องต่าง ๆ ตามทำนองซึ่งเรียกว่า
สวดโอ้อั้ววิหารราย ตามศาลารายในวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม ก็สืบเนื่องมาแต่ประเพณีเก่าโดยนัยอันเดียว
กัน กล่าวคือเวลา อุบาสก อุบาสิกา ไปประชุมกันอยู่ใน
วัดระหว่างเวลาสวดมนต์ฟังเทศน์ มักให้เขาหนังสืออัน
เป็นเรื่องในพระศาสนา มีชาติกต่าง ๆ เป็นต้น มาอ่าน
สู้กันฟัง ประเพณีอันนี้ยังมีอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช

จนทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้จึงมีหนังสือชาดกแต่งเป็นกลอน
สวดมาแต่โบราณมากกว่ามาก คือแต่งสำหรับสวดในวัด
เวลางานนักขัตฤกษ์

ส่วนหนังสือมหาชาตินั้น ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมซึ่งเสวยราชย์ เมื่อมีรัชกาล จัตวาตก จุลศักราช ๙๖๕ พ.ศ. ๒๓๔๕ ได้โปรดให้แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวงทุกกล่าวในหนังสือพระราชพงศาวดารดังนี้ ถ้าหากว่าผู้แต่งหนังสือพระราชพงศาวดารมิได้หลง เขาเรื่องแต่งหนังสือมหาชาติคำหลวงครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาลงมีศักราช ก็แปลว่า เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น ได้โปรดให้แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวงอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเชื่อได้โดยทางสันนิษฐานว่า จำต้องแปลกกับหนังสือมหาชาติคำหลวงครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่จะแปลกกันอย่างไรทราบไม่ได้ ด้วยแต่ก่อนมายังไม่พบหนังสือมหาชาติคำหลวง ฉบับที่แต่งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มาเมื่อเร็ว ๆ นี้หอพระสมุดวชิรญาณได้

หนังสือ มหาชาติ กัณฑ์กุมาร ฉบับ หลวง ฝรั่ง รัชกาลที่ ๑
เรียกในต้นฉบับว่า “กาพย์กุมารบรรพ” มากัณฑ์หนึ่ง
เป็นหนังสือสองเล่มสมุดไทยขนาดหน้า ด้านบนแต่งครึ่ง
กรงเก่าแต่เป็นสำนวนดี แต่งผิดกับมหาชาติคำหลวงครึ่ง
แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ขยายความภาษา
ไทยยาว ไม่สลับวรรคกับคาถาภาษามคธ แต่ผิดกับ
หนังสือมหาชาติที่ใช้เทศน์กันอยู่ ด้วยแต่งเรื่องยาว ความ
เช่นนี้จะเทศน์ให้จบในวันเดียวทั้ง ๓๓ กัณฑ์ไม่ได้ จึงเกิด
ข้อสันนิษฐานขึ้นแก่ข้าพเจ้าว่า หรือกาพย์กุมารบรรพนั้น
จะเป็นหนังสือซึ่งกล่าวว่าจะแต่งในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
ทรงธรรม เพราะสำนวนดีเกินกว่าใคร ๆ จะแต่งตามวัด
หรือตามบ้านโดยลำพัง บางทีมูลเหตุจะเป็นด้วยสมเด็จพระ
พระเจ้าทรงธรรม ทรงพระราชดำริเห็นว่ามหาชาติคำหลวง
ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น คำแปลภาษาไทย
สั้นนัก แลซ้ำสลับกับอรรถทุกวรรคไป ผู้ฟังไม่ใคร่เข้าใจ
ความ จึงโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่ง
มหาชาติคำหลวงขึ้น ใหม่อีกความหนึ่ง ด้วยมุ่งหมายให้

เข้าใจภาษาไทยเป็นสำคัญ ก็นอรรถไว้อ่านเสียส่วนหนึ่ง
 เมื่อมีหนังสือคำหลวงชุดนั้น พระจึงเอาไปเทศน์ เทศน์
 มหาชาติจึงเป็นกลอน แลเลยเป็นทำนองต่าง ๆ ตั้งแต่
 ครั้งสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา แต่สันนิษฐานโดย
 ความยาวของกาพย์กุมารบรรพ แต่ส่วนภาษาไทยถึง
 ๒ เล่มสมุดขนาดหน้าจึ่งจบ เห็นได้ว่าหนังสือมหาชาติ
 ความนี้ จะเทศน์ให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวไม่ได้ ข้อ
 สันนิษฐานจึงมีต่อมาอีกชั้นหนึ่งว่า เมื่อมีหนังสือกลอน
 มหาชาติสำหรับเทศน์นั้นแล้ว จะเกิดปรวรกนชั้นเมื่อขึ้น
 หลังต่อมาว่า เทศน์คาถาพัน อันจำต้องมีเป็นการพิธี
 เพื่อมงคลนั้น ไม่เข้าใจความ ส่วนเทศน์กลอนมหาชาติ
 เข้าใจความแลเพราะดี แต่ต้องเทศน์หลายวัน ไม่เข้า
 ระเบียบพิธีมงคล ประสงค์จะรวมประโยชน์ทุกอย่างเข้า
 ด้วยกัน กล่าวคือ

๑. ให้เทศน์คาถาพันให้ครบด้วย
๒. ให้ฟังความให้เข้าใจด้วย และ
๓. ให้เทศน์จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวด้วย

บัณฑิตยสถานในกรุงเก่าชั้นหลัง จึงเอาหนังสือคำหลวง
 ครึ่งแผ่นคินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มาตัดความภาษาไทยให้สั้นลง ให้เทศน์ทั้งอรรถทั้งแปล จบได้ในวันเดียว
 จึงสำเร็จรูปเป็นหนังสือเทศน์มหาชาติ ที่เราได้ฟังกันในชั้น
 หลังนี้ มีมาแต่ครั้งกรุงเก่าตอนปลาย แลแยกย้ายกันแต่ง
 หลายครูหลายอาจารย์ ไม่ได้รวมทำอย่างมหาชาติคำ
 หลวง มาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ก็ยังแต่งความใหม่
 เพิ่มเติมกันต่อมาอีก แต่หนังสือเทศน์มหาชาติที่มีอยู่ใน
 หอพระสมุดวชิรญาณเดี๋ยวนี้ พระราชวรวงศ์เธอ กรม
 หมื่นกวีพจน์สุปรีชา ได้เคยลองตรวจดูที่จำนวนต่างๆ กัน
 กัณฑ์ศพรมี ๘ จำนวน กัณฑ์หิมพานต์มี ๓๐ จำนวน
 กัณฑ์ทานกัณฑ์มี ๘ จำนวน กัณฑ์วนประเวศมี ๓๓
 จำนวน กัณฑ์ชูชกมี ๓๔ จำนวน กัณฑ์จุลพนมี ๓๖
 จำนวน กัณฑ์มหาพนมี ๘ จำนวน กัณฑ์กุมารมี ๖
 จำนวน กัณฑ์มัทรีมี ๓๓ จำนวน กัณฑ์สังกรพรรพมี
 ๘ จำนวน กัณฑ์มหาธาตมี ๘ จำนวน กัณฑ์ฉกษัตริย์

มี ๕ ส่วนวน กัณฑ์นครกัณฑ์มี ๗ ส่วนวน เป็นส่วนวน
เก่าบ้าง ใหม่บ้าง แต่สังเกตว่ามีจำนวนครึ่งกรุงเก่าทุก
กัณฑ์

หนังสือกาพย์กุมารบรรพนั้น บุตรีตา พระยา
วชิรศักรักษ์ (ข้า ศรียาภย) ได้พิมพ์เป็นของแจก
ในงานปลงศพ พระยาวิชัยดิษฐ์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ นี้
ในขณะที่กรรมการตรวจพิมพ์หนังสือเรื่องกาพย์กุมาร
บรรพ ให้เจ้าภาพงานศพ พระยาวิชัยดิษฐ์นั้น กรม
หมื่นแก้วทองสุพรรณ ค้นพบหนังสือกาพย์สิกรบรรพที่
พิมพ์ในเล่มนอื่กัณฑ์หนึ่ง อ่านตรวจดู เห็นเป็นหนังสือ
แต่งดี ส่วนวนแลลักษณะเรียงความเป็นอย่างเดียวกับ
กาพย์กุมารบรรพ เชื่อว่าเป็นหนังสือชุดเดียวกัน ซึ่ง
ของเดิมคงจะมีครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ หากห้พบแต่ ๒
กัณฑ์ แลยังไม่แน่ใจว่าจะหาต่อไปได้อีกสักกัณฑ์ จึง

คำอธิบาย

๙๓

เห็นว่าหาได้เท่าใด ควรพิมพ์ขึ้นไว้เสีย ให้ภู่ และผู้
ศึกษาวรรณคดีได้โอกาสตรวจสอบ ประกอบการ
วินิจฉัยตำนานหนังสือไทยแต่โบราณมา

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

ภาพยี่สิบกรบรรพ

๑ เสด็จ บัดดีเย็ด ในเมื่อสมเด็จพระเวสสันดร
ธิปดี และพระมัทรีศรีสุนทรลักษณนางแก้วเกษกษัตริ
กณเฑาะว์ ทรงพระเกษมศรีดำรงราชวรมันภิรมย์ ชมพระ
ทานบารมี ท้าวเชษฐยทัตถยสนทนา ในพระบิณฑุ
ทานกถาปราโมทย์ มีพระปริตาสคัมโศตราธการ เอ
วังพรณาในตำนานกัณท์มัทรี สักโก สมเด็จพระอินท
โกสัยสัทสนัย จินต์เลลี คำนึงนึกในพระทัยเชษฐกษ
เพื่อจะเกี่ยวกันกระยาจกอันค่นจน ว่าวันวานนี้หน่อพระ
ทศพลเวสสันดร เชอทรงประสาทสองพระมิ่งอรอรวิคโธรส
แก่เดมาทุรยคยาไไว้ อูณ์ณา เทลว่า ยังเมทนิตตศาลไท
หวาดหวน เป็นวิจลลคัจรวรยประจักษ์ จะทำลายสุรโค
หลักให้ล้มลง มิแลจะมีชายชวชาติประสงคัสืบเสาะ มา
ยังสำนักนี้หน่อศรีวราชินวเวสสันดร ฮาจิตว่า จะ

วจิวนโหว้ขอนางชดยเนื้อหน่อนางภูมัทรี อันทรงศรีสรรพ
 ศุภลักษณะโฉไล สีสวรรค์ อันมีศัสตรมัยวิมลเมษี จะพา
 พระมัทรีเจ้าจากไป อนาโธ จะทำให้พระมหาบุรุษเป็น
 แสนสุดอนาถา ไม่มีผู้ใดที่จะเป็นเวรยาวัจกรกระทำวัตร
 นิธิ์จ้อย ก็จะไม่ใคร่ช่นหมองในคลองพรหมวิหารแห่ง
 พระองค์ อันนั้นนาหิ จักจะละเพศเป็นพงษ์ภาวทวาช
 สู่สำนักพระวราภุช จะทูลขอพระมัทรีศรีสุนทเรศให้ทำ
 เชอกุมเอาเกษมกุญบัวมี อย่าให้ทำงเชอพระวราทาน
 พระมัทรีสืบไป แก่ผู้ใดได้ตั้งนี้ คัสเสว ทศวา แล้วจะ
 มอบพระมิ่งมเหสีสุดาวรัตน์ แก่พระหน่อพุทธางกูรเกษ
 กษัตริย์เสรีแล้ว กุจึงจะคืนช่นยังวิมานแก้วกนกนพรัตน์า
 อันช่อมหาเวไรยันต์ ในดาวดั่งตัสวรรคันนแล ฯ

๑ คมัตถ์ ๑ คโต รัตธา ๑ ล ๑ อธิสัสลาติ ฯ

๑ ภิกษเว ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลดาวร ในเมื่อ
 วจิรวโรภาส วิสเน พวยพุ่งแผ้วนภากาศกาลเข้า
 สักโก สมเด็จพระเจ้าโกสีย์ เชอเพี้ยนเพศเป็นพราหมณชี่

ชราทวิชชาติ เกลิมลโหมมศรีวิภักมาควิมลทรงสร้อยสน
 สุตวสังวาลวรุว่า สอดตายประจำช้อมือ มีเครื่องพิธีถือ
 ที่จะกองกฐนัทประกอบมา ก็ปรากฏเฉพาะพระพักตรา
 สองกษัตริย์ ปาโค เมื่อแสงพระสุริยาจ้าวรุ่งเช้า ทช
 อินทร์ก็เข้าไปกราบกราน ประนมกรปฏิสันฐารด้วย
 พระคาถาณ ๗

๑ กัจฉินุโกโตกุศล ๑ ล ๑ ปุณฺณโคติ ๗

๑ โกโต ข้าแต่พระเป็นเจ้าผู้เจริญศรีสุขสวัสดิ์
 สถาพรทิพัฒน์พุลผล ข้าชอตามถึงยุบลจะบรรยาย กุศล
 อันว่าโรคาพยาธิทั้งหลายเก้ายลมหกประการ อันก่อเกิด
 ด้วยสมุฐานถึงแปดที่ กัจฉิ ยังมีมาเบียดเบียนพระบาท
 บ้าง ค่อยเบาบางสบายบรมสุรฎาพระเจ้าข้า อนาหย
 ึ่งทุกขภัยเพทนานิโรคปราศจากชั้นนี้ ึ่งผลไม้มูตมันยัง
 มีมาพอสแสวงหาได้ง่ายตาย หัสสา จ มกสา ึ่งเหตุชบยุง
 มุงร่านร้ายยิ่งราว ึ่งทชชาติก็มีมากในไพร่เขี้ยว ตะงาว
 ึ่งอดเงยวเกยวกาย ึ่งเลื่อยไล่ไกลกรายให้เกิดยดกตัว
 สัตว์อนทยาบชาชวรกเกิดอนกกลาต คือเสื่อสิงหารร้ายราน

หมู่ขสารสามารถ มาเบียดเบียนพระอาวาสแวดชาย ไม่
เป็นสุขตบมายังมีบ้างฤฯพระเจ้าข้า ได้มีกรรมลเมตตา
ตอบสาร แก่ข้าทอาจารย์เกิด ฯ

๑ ตมเค็จพระบรมโพธิสัตว์ ตรัสตอบปฏิสังขาร
แก่อันทพฤตมาจารย์ณ โภโคค คุกรทธีชรา ท่านมาตาม
ถึงโรคาความไร้ ทั้งทุกข์ภัยพาลมฤคชาติ ทั้งนั้นกนิวราศ
ไม่รวี เรายู่ที่นั่นนานนับถึงเจ็ดเดือน มีแต่สิ่งสัตว์ใน
กลางเดือนทารุณร้าย ชีวิตนปนไปด้วยโศกไม่ขาดสาย
สุดซึ่งจะพรรณา พึงเห็นหน้าท่านวันนี้ เป็นคำรบสอง
ทธีชย์มงคล เหววนิด มีมุขมณฑลผ่องใสส่งสังขาร
วิไลวิเลิศคังพรหมเมศเมืองฟ้า มีครบเครื่องบุรพาพิชิตธรรม
สวาล ดันเด ท่านมานเป็นลาภเลิศล้ำวันกุศล เป็นมหา
มงคลคัมภีร์ อันจะรทิกทางนิพพาน เชิญทอาจารย์เจ้า
เข้าสู่โรงน้ำ เชิญจงฉันให้เย็นฉ่ำชำระกาย จงกินกาฬ
สอสวายอระยรสของบ้ำ ทั้งผลลามลพฤษาสารพัดจะมี
ตามที่จะชอบฉันในฐานะที่นั้นนานา อนึ่งโศกท่านเสาะมาถึง

ที่นี้ เณร เหลลุนา ทวีรวาปวารณาซึ่งสิ่งใด จงบอกยุบล
กิจแก่เราไปบัดนี้ ฯ

๑ เมื่ออินทอาจารย์จะขอพระมัทรี ก็ทูลคดีโดย
อุปมา กล่าวเป็นสารลาดาณนี้ ยถาวาริวโห ฯ ล ฯ
ยาจิโต ฯ พระพุทธเจ้าข้า บพิตรพระคาบสผู้ทรงพรต
พรทมจรรยา วาริวโห เมาระ บัญญอมหานทีโย อันว่า
แม่น้ำทางห่ามีคงคาเป็นอาทิ อันเป็นชาติินที่ต้นจิวัญฐากป์
มาแตกเป็นแม่น้ำน้อยชเนกนับบมิได้ มีกระแสสินธุใสเย็น
สดอาด อันฮาไปฮาตู่เทวา มิได้เห็นแก่หน้ามนุษย์นิกร
กระหนกกระหายหอบร้อนรอนมา ไม่เลือกแลหน้าตาว่า
ยากมี ชั่วแลดีประการใด ได้ฮำคัยทุกสิ่งสัตว์ ได้โสฬ
รสวาริวันระวีเรือบ เย็นชะฉ่ำเฉื่อยชื่นใจ คุณพระคงคา
อลงไชยคณนา พันที่จะอุปมาประมาณได้ จะเปรียบ
เสมอพระทัยท้าวเธอทรงพระกรุณา แก่ผู้งสัตว์อนาถา
ทุกขร้อน บว้างที่จะตัดรอนดำวากราน ระวันเวียงบรรเทิง
ทานทำทุกสิ่ง ให้สำเร็จแก่ชายหญิงอันยากมา แม้นจะ
ปวารณาสิ่งใด มิให้เคืองขัดใจกระยาจก ที่คนจนเหมือน

ออกข้าทอจารย์ พระกรุณาคุณย่อมโปรดปรานไม่
ปราศจาก ผู้จะเข็นขบขากไม่ข้อย้อทอนทุกข์ จะให้ฝูง
สัตว์พลัดตัวเป็นสุขในสงสาร มีพระคุณพันประมาณเหมือน
แม่น้ำท่าห้า ไต่ทรงพระกรุณาข้าท้อ จะขอพระราชนาน
พระมัทรีศรีสุนทรลักษณกัญญา จงทรงพระราชมัทรี
ทำทาน แก่ข้าทอจารย์นี้เถิด ฯ

๑ เมื่อสมเด็จพระราชญาณี ไต่ทรงฟังอินทรทรี
ภารทวาช ขอพระนุชของคณาภุมมัทรี มิได้ทรงพระวิปัติ
สารวิระทท้อพระทัย ว่าวานนลือวอยอุทิศให้สองสุริโยต
ร่วมพระชนม์แล้ว จนนโหนจะอำนวยนางแก้วกระไรได้
จะสันโดษเด็ยอยู่ในตงไพรพรันจิต จะค้ำนังคิดช้อนหา
มิได้ ความดีพระทัยทำวเธอที่จะทำทาน เหมือนบุรุษเบิก
บานมันเทาทุกข์ทลิตกอันตกรไ้ มีผู้เฝ้าถุงทรัพย์มาวางให้
พันตำลึงถึงมือ มีมโนกรรมช้นชอชมราบ โสมนัดเอิบ
อาบอิมอก เมื่อทำวเธอจะขอยกยอดพระภักขทาน ทำว
เธอจะย้งเขาทิมพานต์ให้กัมปนาท ก็ตรัสประกาศณ
ทพามิ ฯ ล ฯ มโนติ ฯ ตูกรทรีภารทวาช ท่าน

มาขอพระอนงค์นาฏองค์ใด ดุจดังดวงใจประจำจิต เรา
มิได้คิดเข็ดขามขยาด น วิสัยป้ามิ เรามิได้ไหวหวาดข้อย
ทัช ด้วยมีอำนาจวิหัมหม่อแทนทอง ที่จะเลือกช่อนทรัพย์
ทั้งปวงมีได้ ด้วยจิตเรานี้แจ่มใสศรัทธาที่จะทำทาน
ตริสเท่านี้แล้วกับมีนานมะนิมะนา นำพระเต้าน้ำดีโต
ทกธารามารควิน กรวดลงในมืออินทพุดมาจารย์ ทรง
พระบริจาคภวิยานยอดรัก เป็นเอกธรรคมกุฎทาน ใน
ขณะนั้นก็บันดาลเกิดมหาอัศจรรย์ จะหล่มโลกเลื่อนลับ
ทำลายลงเป็นโกลา ตั้งอัศจรรย์อันมีมาในหนหลัง ครั้ง
เมื่อพระราชทานสองกุมารมกุฎ อันเป็นศรีวิสุทธิตาน แก่
ชูชกพุดมาจารย์นั้นแล ฯ

๑ คมดัด ฯ มีหทัย หัดเด ฯ ๑๗๑ พเนธรวาติ ฯ

๑ ภิกษเว ตูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลศึกษา เมื่อสมเด็จ
พระบรมนราราชญาณี เสด็จทรงสละพระมัทรีศรีสุดาวรัตน์
อันมีวัตรจรรยา เป็นมหามกุฎทาน ตั้งพระทัยเกษมสอาด
ทรงอุทิศทอดกตถึงมืออินทพุดมาจารย์ ก็ทรงพระปนิธาน
เสด็จออกพระโอรสรู้ว่า อันโกล ตูกรพราหมณ์ผู้เค้าโคตร

คนขอทาน อันพระสัพพัญญูญาณ^๕น้อยครักยิ่งกว่าพระ
 อรรคมหะมี^๕ทวิถึงวัยพันแสนเท่า เคะระภีวิทยานของเรา
 ครวง^๕น จึงได้ตรัสแก่สร้อยศรีธรรมเพชญ์โพธิญาณ ด้วย
 เคะระศีลสมาธิสารบริสุตติ ประกอบกันกับมกุฏภีวิทยาน
 ก็เกิดอศารวัยบันดาลดินฟ้า หังเมฆหมอกเมฆามืดคลุ้ม
 ให้เสียวสยของอรุ่มโลมชาติทุกเส้น หนาวยะเยือกเย็นเป็น
 พิภุก ก็เกิดการก้องกึกไกลาหลสนัน^๕ อเนกมทามหัจฉารวัย
 บันดาล เหมือนเมื่อพระวราขทานสองศรีพระชาติกัณฑ์
 ส่วนสมเด็จพระยายอดกระษัตริ^๕ ก็ตรองตรวิศศิโดย
 บัญญา ว่าสมเด็จพระภัสศาตวงอตุลยวรัตน์ เป็นมกุฏแก้ว
 เกษกษัตริย์ทรงพระญาณ ข้อมจะหยั่งเห็นเหตุแห่งแก่น
 สวรรสัพพัญญู ที่จะโปรดหมู่อมรมมนุษย์ในอนาคต จึงจะ
 เปลื้องปลดปลงให้แก่พราหมณ์อันยากไร้ชรา ตัวของเรา
 ไร้จะชื้อชื้อข้อมซื้อสัตย์^๕ สู้วิโยคพราหมณ์ลัดพระวงษา
 ตามภักดีพระภัสศาตวงสนชวิต^๕ เริงที่จะชิงชิงให้ก็เห็น
 ผิดประการฉะ^๕ พระมีทวิเขตรองเห็นแต่ต้องในทางธรรม

ท้าวเขตทำทาน องค์นางไม่นิวพัคตร์เบิกบานตั้งบัวทอง
 เขตคณา เฟ่งพิศพัคตร์พระภัสศาด้วยปราโมทย์ไม่หม่น
 หมอง ประคิษฐานอยู่ตามคลองพระเนตรพระวราชธานี
 ส่วนสมเด็จพระฤษีก็สงสัย ข้าเลื่องพระเนตรไปทักนา
 ตูดวงพระพัคทรานางตามดินนี้ นึกว่าไฉนหนอนางมีทรีนี้จะ
 เลื่อมใส ฤจาจะเสียน้ำใจเจ้าจะจำเป็น เพราะเหตุเห็นว่า
 ให้แก่ทรีอันชราว่างร้ายอินทรียพิการ ครั้นประพระเนตร
 นางเขตก็ทูลสารสุนทรนุสนธิ ว่าข้าแต่พระองค์ผู้ทรงคุณ
 ล้นพันบพิตรพระภัสศา แต่พระองค์ได้ทรงเกล้าเกษาร้า
 พระบาท แต่ยามเมื่อยังพระเขวราชรอดมา ถึงมีขยม
 วรรณาล่วงแล้ว แต่ร้ายตัวแวงประการใด ก็จะไม่แจ้ง
 พระทัยท้าวเขตทุกประการ ยังไม่เชื่อเกล้ากระหม่อมฉาน
 ฤจาในครวงนี้ จึงพิศเฟ่งแสงพัคตร์ข้ามทรีเป็นสงสัย ฮยา
 เข้าพระทัยท้าวเขตฉนั้น พระองค์เหมือนเสวตรฉัตรกน
 วมเกษ เป็นจวมจิตฉิศเรศบ้างเกล้า ของข้าพระพุทธเจ้า
 ผู้ทาศี แม้นทรีจะปรารณา ซึ่งเนื้อหนังมังสาฉดิวิกาย

จงคะพันบรยายยื่นให้ แม้นจะชู้ค่าเป็นของชายประการ
ใดก็ดี ข้าพระพุทธเจ้ามีทรีจะสู้ตาย จะเอาชีวิตนี้หลุด
ถวายสนองพระคุณ จงทรงพระการุญระงับใจ จากจิตอัน
สงสัยข้าพระบาท ตามแต่จะทรงพระประสาทสละทาน
ให้เสร็จแก่พระโพธิญาณ ณ ภาคหน้า มัทรมิได้อิสสาที่
จะสอดเกล้า ในพระยอดแก้วเกษกษัตริย์ จงทรงพระ
โสมนัสบำเพ็ญทาน ในกาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ ตมัตถ์ ฯ เสด็จ สังกัปป์มีญ์ญาย ฯ ล ฯ
วิษัณจตุติ ฯ

๑ ภิกษเว ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิปัญญา
เมื่อสมเด็จอำมรินทราเจ้าไตรทวิงศตวิเนตร ครันตวิส
ทราบเหตุทัทยาสรีย์ สองกษัตริย์เสมอพระทัยศรัทธาท้าว
เธอทำทาน เธอทรงพระโสมนัสเกษมสถานต์ตวิสสรร-
เสริญ ว่าขอสองพระบรมกษัตริย์จงทรงจำเวญราชคิวิ
สวัสดัสสไป เสด็จ จุหา อุกุศลข้าศึกโกลิปลสัมมาจฉวิย
ตระหนัอันเขมขัน ทิพพา อันอาจะบ้องกันมนุษย์เทว

สมบัติ พระองค์ก็รณารอนตัดเสียได้ มายกพระยอชวัก
 ร่วมใจบวชวิจาศทาน เป็นมกุฏแก่นสารประเสริฐสุทธิ จน
 ดินฟ้าฝนสมุทรไม่มีวิญญา ก็เอิกเกริกไกลาจะลุ่มโลก
 เลื่อนขึ้น ทุกขุนเขาสนั่นนฤนาทตั้งจะสบันสมบัติพิศฟาด
 กระทบกัน ทุกฝั่งเทพอินทร์จันทรจุโลกบาด ทั้งพระยม
 พระกาลกุลีปราชคสิรวราช ท้าวสุธาวาสมหาพรหม พร้อม
 ประนมมัสการกระทำอนุโมทนาทานถวายทิพยบูชา ขวน
 กันขึ้นชมภิมยหรรษาสรเสวิญ ว่าใครในโลกยื่นที่จะก่อ
 เกินกฤษดาภินิหาร ให้เหมือนพระผู้ยอดญาณอย่างนี้ มา
 ยกยอพระบารมีมกุฏทาน ต่อผู้ทรงศรีศีลสารสัปบุษชาติ
 จึงองอาจอำนวยการในทานที่ท้าทายอย่างนี้ได้ อันผู้มีใจเข
 ชาติธินวงษ์ ก็ไม่อาจองที่จะเชื่อมอำนวยการ ทำทั้งน
 ยากนักหนา คนทั้งสองเหล่าแต่ละจะไปในภพภาคหนานั้น
 ต่างกัน อสังโศติ เม่าพวกผู้ชารวมทุจริต ครั้นสุด
 สันธรมชีวิตวางวาย จักไปอุบัติในอบายเบ้องปรโลกย์
 จะเลยละซึ่งสุขเสวยโสภแสนเวทนา สังโศติ พวก
 สัปบุษนราสุจริต เมื่อนิราศร้างชนม์ชีวิตขาดมา

สักคปฺรรายโน จะมีสวรรค์สุขเบื่องหน้าปฏิสันธิ ให้
 เสวยสุขสมบัติเบื่องบนเป็นบรมสุขเกษมสถานต์ ในกนก
 รัตน์พิมานอมรมณเฑียรทิพยโลกา ณ ชั้นชั้นกามาพร
 โลกย์ กว่าจะล่องสรรพทุกขโคกสุนุฎพาน เหมือนพระ
 องค์ประสาทสงสงสารเสมอชีวิต ทั้งพระมิ่งมิตรมเหสี
 สุดกำลัง พรหมยานี เป็นพระอริยราชยานอย่างเอก
 อันจะล่องอบายโลกย์ลุลเสลดสละมาร จะเสด็จเข้าสู่เมือง
 อมตมหานครานพันทุกข ด้วยวิมุติสุขสันสงสาร เสร็จ
 แก่สรวัยสรรพญญตญาณยศดฟ้า ด้วยพระมิ่งมงคล
 มหามกุฎทาน ในกาลครั้งนั้นแล ฯ

๑ สักโก สมเด็จพระอัมรินทร์วา เมื่ออนุโมทนา
 ในพระทานบารมีพระราชาฤษีเสร็จแล้ว จึงทรงพระดำริ
 จะถวายนางแก้วกษัตริย์ ท้าวเทพโกศลก็สำแดงสารด้วย
 เทวโองการณั ฯ

๑ ทหามิ โภโต ฯลฯ ทหามิ เตติ ฯ

๑ โภโต ข้าแต่พระฤษีสรรพเพชญ์พงษ์ ข้าบาท
 ขอดถวายองค์พระอรรคมเหสี สักหนักโสภณิ อันมีวิมล

วรลักษณ์ ด้วยท้าวทั้งสองเป็นกระษัตริย์ทรงศักดิ์ศรัทธา
 ธรรม เป็นเทียงแท้เสมอกันการกุศล บิณฑุ์หมตวิมล
 ราคี ยถาโม จ สัมโบ จ ชาวบิณฑุ์คงตั้งศรัทธา
 สอาด ใสธรรมชาตินำมอันชาวทั้งสองเสมอกัน เหมือน
 พระองค์ทั้งสองกระษัตริย์ทรงธรรมศรัทธา ทั้งตระกูลก็เป็น
 เกษกระษัตริย์วงษาทั้งสองสม ประกอบเกิดเป็นกรรมนิยม
 ให้ไพร่ฟ้า กระทำประทุษฐโทษาให้สองกระษัตริย์ บัพ
 พานิชกรรมให้พวากพลัดมาอยู่ป่าเป็นอนาถาทนไว้ ยัง
 ทรงพระราชศรัทธาทำได้ด้วยบริจาคทาน พันที่ตัดศำมาญ
 จะทำได้ ขอบพิตรวงพันโภภักย์พาลพยำธิ อย่ำได้เบียด
 เบียนพระบาทงสมบูรณ ในประยูรสุริยวงษ์ จงเร่งทรง
 พระราชศรัทธา ทำกุศลกิริยาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อท้าว
 สหัตไนย อำนวย น้อมเวน ถวาย องค์นาง แก่ พระจอมจักร
 จุฬาลงกัย์ ลแล้วซึ่งอาภอกเจตนาไม่เคลือบแคลง สมเด็จ
 ท้าวพันแสงสุรินทรา เมื่อจะดำแดงองค์อาดมาให้ปรากฏ
 แก่พระคาบสองกษัตริย์ ท้าวไตรตริงศักดิ์ศรัทธพระวารา
 ว่า ข้าพระองค์มิใช่ชราพราหมณ์ช้ เหวินโท ชำนคือโกสัย

สหัสเนตร มายังห้องหิมเวศวงวัด เพื่อจะถวายพระพร
 พิพัฒน์ธรรมา พระองค์จะทรงสั่งเกิดปรารภนาในพระพร
 วราอันใด ข้าบาทจะได้ให้ตั้งปรารภนา สมเด็จพระมริ-
 ทราตรีเส้านั้น บพิตรก็เห็นหันเหาะขึ้นเหนืออนภากาศ
 เปล่งพระรัศมีโอภาสพวยพุ่งรุ่งเรืองอร่ามวิไล ตั้งแสง
 พระสุวิษุทัยประเทืองธรรมา เหนือยอดคฤคุนธรบรรพต
 นนแด ๗

๑ โภธิสัตว์โต สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ อัน
 สว่างสมดังดีปรมัตถบารมี เมื่อจะรับวโรวาทนเรื่องศรีแปด
 ประการ แต่สำนักนี้ท้าวเมฆวานเทเวศร์ ก็ทูลแก้ท้าว
 สหัสเนตรฉะ ๗

๑ วัณเฑาะเจ เม ๗ ล ๗ วร วเวติ ๗

๑ สักก ข้าแต่ท้าวโกสีย์สุรินทรา เจ อโห ถ้า
 พระองค์จะทรงพระกรุณาอำนาจพร ให้พูนผลบวรแก่
 ข้าพระบาท ขอให้สมเด็จพระบิตูราชเรื่องยศ หย่อน
 พระทัยท้าวเชอฮอมฮตอนุโมทนา ทรงพระโสมนัสเสด็จ
 สีสลาศ ด้วยจตุรงค์ราชเสนา ออกมานิมนต์ไปครอบครอง

ประชาชนชาวพิไชยเขตต์ ปรฎิเฒ่า วร็ เป็นปฐมพรจ
 พูลพิพัฒน์ หนึ่งเมื่อดั่งบวรรัตนวโรช ขอให้ได้ปล่อย
 นักโทษทั้งหลาย บรรดาโทษถึงตายต้องพ้นหนา ให้พ้น
 จากอาชญาวาทันท์ หุติเฒ่า เป็นคำรบสองสิ่งสรรพ
 สิทธิแก่ข้า เอ อ วุทธิโธม หนึ่งผู้มุนษย์นิกรแก่หนุ่ม
 มัชฌิมาปานกลาง ให้ข้าได้เป็นที่องอ้างอาศัย เลียง
 ชีวิตอยู่ในสำนักน้าช้อย่าเซ็ดขาม ตติเฒ่า พระพรเป็น
 คำรบสามจงประสิทธิ ปรรหารี หนึ่งในมิ่งมิตรเมียท่าน
 ขออย่ามีใจห้อยหาญหรรษา เสดพด้วยภริยาท่านผู้
 สหการปลุโต ให้ใจช้านชู้ชั้นเชยชิด ในนางผู้มิ่งมิตร
 มเหสี ต้นโดยเดียดด้วยพระมัทรีทวามสวาคี หนึ่งอย่าล
 ชำนาญในนางสัตว์ จตุตเฒ่า พระพรเป็นคำรบสี่จงให้
 ประสิทธิ แก่ข้าบาทบพิตรในครั้ง ปลุโต เม หนึ่ง
 พระลูกช้ำทั้งสองศรีอันเลิศลักษณะ เกิดแต่อุทรร่วมรัก
 ช้ำพระองค์ ให้เจ้ามีศรีสวัสดิศบประสงค์สืบวงษาสรรพ
 ไวยจัตมนานเนิ่นนาน จงเนาในวงษากาลเกินกำหนด ให้ยัง
 ยงทรงพระยศชดกระษัตริย์ จงได้วราภิเสกเสวยเสวตร-

ฉัตร์รัตนวโรชย ชูเฉลิมโลกย์เป็นหลักในพระชนนี เป็นปิ่น
 แก้วกระษัตริย์ศรีสืบสมมุติวงศ์ ให้อบรมด้วยพระเกียรติ
 ยศสูงส่งสุดทิศ ด้วยวราชธรรมทศพิชแผ่ไปทั่วทิศา บัญชี
 เมตต์ พระพรเป็นคำรบห้าจึงให้ประสิทธิ ขอพระสังกร
 โกสีย์จงโปรดประทาน หนึ่งเมื่อเช้าสถิตถึงราชฐาน
 อัมราตีราตรี วิมลเน ยามเมื่อไรพระสุริยศรีสว่างแล้ว
 ขอให้ท่าฝนแก้วเจ็ดประการ เป็นสัตตพิชรัตนวราชาสาร
 สะแต้ตก เต็ม ณ เบื้องบกบรรรดาแดนชันชอกเสมาเมืองพิไชย
 เขตตร ให้ประซากโรมอก พระพรเป็นคำรบหกประการ
 แล้ว ทนโต เม หนึ่งให้จิตข้ามองแล้วประสาทไส จะ
 สู้เสียดละทานสักเท่าใดก็ดีโดยประคิติน ขอให้ทรัพย์อย่า
 ฐัน^๕ตราบสูญ ให้สืบทรัพย์เพิ่มภูลภิญโญยิ่งขึ้นไป ให้
 ทานแล้วจงมีใจแจ่มจรัส ประภักดิ์ของพิพัฒน์เพ็ญแล้ว
 อย่าได้ตัดแคล้วกลางแกลง ด้วยใจนึกกินแห่งในทาง
 ทาน พระพรถันถึงเจ็ดประการ ณ โกสีย์ หนึ่งโสดเมื่อ
 ข้านั้นนิราลัย เป็นชายุโรยขันธเกท สัตต์ลคามิวเสสกุ
 ขอจงประเวศยังเวียงสุวรรณต์ เสดยทิพยสมบัติอนันต์นับ

แดน ในเมืองแมนอมรมาศพิมานแดนดุสิตสถาน ถึง
กำหนดห้าสิบเจ็ดโกฏิหกล้านตตะวรวรรษาสวรรค์ จงจติ
จากชั้นของมาเมืองมนุษย์ เป็นขอदानเสร็จสุดปัจฉิมชาติ
ให้สิ้นสูญอกุศลชราชนมารหมุกิเลส ลุเป็นพระโลก
เชษฐัพัญญชอดสงฆ์ ให้สรรพด้วยวิเศษญาณยิ่งยง
อนาววิชา ได้โปรดสรรพสัตว์คณานฤเลิศเข้าสู่เนิเวศ
เวียงวรวิมุติศรีวิสุทธิวิโมกข์ ให้สิ้นสรรพทุกข์โศกส่ำ
อมิตมหานฤพาน พระพรแปดประการทั้งนี้ ขอพระเจ้า
กฤษณเรแก้ว โกลีย์ประสาทสิทธิ แก่ข้าบพิตรผู้พึ่งขอ อัน
ทูลขอ^๕เกิด ฯ

๐ ตมีตตี ฯ ตีตตี ตี ฯ ล ฯ เมลีสตีติ ฯ

๐ ภักชเว คุกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสังวร เทวีนโท
สมเด็จเจ้าท้าวสุขัมบัตศรีสุนทรา ได้ทรงสดับกถาสุนทร
ธรรม ท้าวเธอทรงเกษมสันต์ประสาทสิทธิ แก่บพิตร
พระเพศสันดรว่า ขอบพิตรอย่าปรวามภัวอันวันทพระทัย
อจิวิ มิขำมิแนนสักเท่าใดที่จะเนิ่นนาน สมเด็จเจ้ากรุง
ตญไชยภูมิบาลบวรวิบุเรศ จะยกพลจตุรงค์บริบประเวศ

มายังวงกฏ จะเชือเชิญพระคาบสให้ปรีฉัตร เป็นบรม
 กษัตริย์ราชาภิเศก จะมอบมิ่งมโหศวรวรย์ให้เป็นเอกอรรค
 มหิศร ครอบครองพระนครสี่พิ สัฬ์เพเต มโนรดา
 พระพรทงแปดประการนจะสมนึกเหมือนมโนรดา หา จิษฐ์ยิ
 ขอบพิตรอย่าระทศทกษัพระทัย จงตั้งพระสติไว้อย่าลืม
 หลง ในที่จจะสืบสร้างทรงพรหมวิหารให้ว้ดมนการสืบไป
 ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ ตมคณ อธิ วัตวาน ฯ อ ฯ อธิภคินิ ฯ

๑ ภิกษเว คุกรพระภิกษุสงฆ์ทรงศีลสมาธิญาณ
 สมเด็จเจ้ามาฆวานเทเวศร์ สู้ข่มปติ เป็นปิ่นเกษนาง
 อสุรสุธาดา ทัตวา เธอทรงประสิทธิ์ด้วยเทวฤทธิประสาธ
 วรี ซึ่งอัฐโกฏฐาสพระพร แก่สมเด็จพระเพชยันตวรราช
 ฤษี สมเด็จเจ้าเทพสถีกัลดาชยละลือ แลละดับปลิวยัง
 เวหารเห็จเหาะเข้าห้องรัตนพิมาน อันเป็นนิवासถาน
 นนแล ฯ

สักกะพหุ นิภูฐิต

ประทับด้วยพระคาถา ๔๓ พระคาถา

วรรณคดีฉบับหอสมุดแห่งชาติ

จัดพิมพ์เผยแพร่ โดย สำนักพิมพ์คลังวิทยา

รายชื่อ	ผู้แต่ง
1. รามเกียรติ์ (4 เล่มจบ)	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1
2. อิเหนา (2 เล่มจบ)	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2
3. ขุนช้างขุนแผน (2 เล่มจบ)	แต่งในรัชกาลที่ 2
4. พระอภัยมณี (2 เล่มจบ)	สุนทรภู่
5. สามก๊ก (2 เล่มจบ)	เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
6. อิเหนา	มหาราชเจ้าในพิชัย
7. ประชุมโคลงโลกนิติ	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
8. เงาะป่า	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5
9. พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน	"
10. พระราชนิพนธ์นิทานสรวง นางนพมาศ	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
11. คำนานละครอิเหนา	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมล
12. ศกุนตลา มัทนะพาธา	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6
13. นารายณ์สิบปาง	"
14. ประชุมเพลงยาว	ความเก่า
15. ดัชนีธรรมเนียบต่าง ๆ เล่ม 1, 2	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
16. นิทานอิเหนานางนพมาศ	"
17. ภาษไทย เล่ม 1, 2	พระศรีสุนทรโวหาร
18. โรมิโอและจูเลียต	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6
19. ประวัติบุคคลสำคัญ (ฉบับสมบูรณ์)	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมล
20. ชีวิตและงานของสุนทรภู่	"
21. คำนานพุทธเจดีย์	"